

Rodinná politika II

zaměřeno na kontext změn mateřské a rodičovské dovolené a nedostupnost a legislativní změny v oblasti zařízení péče o předškolní děti

Rodinná politika II

zaměřeno na kontext změn mateřské a rodičovské dovolené a nedostupnost a legislativní změny v oblasti zařízení péče o předškolní děti

Tento projekt je podpořen Nadací Open Society Fund Praha v programu Společnost, muži a ženy z aspektu gender.

GENDER
STUDIES

NADACE
OPEN SOCIETY FUND
PRAHA

Editorka: Lada Wichterlová

Autorky: Radka Dudová, Lenka Formánková, Beata Kaczynská, Hana Märzová,
Veronika Pavlovská, Jana Válková

Grafika: Ting s.r.o.

Vydalo: Gender Studies, o.p.s., Praha 2012

Vážení čtenáři a vážené čtenářky,

předkládáme vám publikaci zabývající se rodinnou politikou, ve které se věnujeme především těmto tématům:

- aktuálním změnám v úpravě mateřské a rodičovské dovolené v roce 2012;
- změnám v oblasti zařízení péče o děti do 3 let v souvislosti se schválením Zákona o zdravotnických službách;
- zařízením péče o děti od 3 let včetně příkladů dobré praxe ze zahraničí.

Změny v oblasti mateřské a rodičovské dovolené od roku 2012 umožňují rodičům na mateřské a rodičovské dovolené využívat flexibilněji rodičovský příspěvek. Příspěvek v celkové výši 220 000 Kč lze čerpat v různé výši po různou dobu (do 4 let věku dítěte), jediným limitem je, že může být čerpáno maximálně 11 500 Kč měsíčně. Dle nové úpravy je možné měnit délku a výši pobírání příspěvku každé 3 měsíce.

Výše rodičovského příspěvku se nově odvíjí buď od platu matky, či od platu otce dítěte podle toho, co je pro rodinu výhodnější.

Problematické zůstává postavení nezaměstnaných či rodičů, z nichž ani jeden nemá nárok na pobírání peněžité pomoci v mateřství. Tito rodiče mají jedinou možnost – pobírat po 9 měsících 7 600 Kč a po zbylou dobu (do 4 let věku dítěte) 3 800 Kč. Nemohou si zvolit výši ani délku pobírání rodičovského příspěvku. Úprava nepřispívá k řešení situace rodin, které jsou v horším ekonomickém postavení a které rodičovství díky nemožnosti volit délku a výši pobíraného příspěvku přivádí na hranici chudoby a do bezvýhodné situace na trhu práce.

Důležitou a velice pozitivně vnímanou změnou je možnost nelimitovaně umístit 2leté dítě do zařízení péče o děti a současně pobírat rodičovský příspěvek, což minulá úprava neumožňovala. Přesto však se osoby pracující v oblasti péče o nejmenší ptají, proč je stále regulován věk, kdy je možné dítě umístit, a poukazují na nespravedlivost vůči matkám, které musí či chtějí nastoupit do práce dříve, než jejich dítě dosáhne věku 2 let.

Stávající zákonné úpravy se netýkají povinné nepřenosné rodičovské dovolené pro otce, která začíná být běžná v ostatních evropských zemích. Lenka Formánková ve svém příspěvku zdůrazňuje důležitost čerpání rodičovské dovolené otci a popisuje, co vede evropské země k jejímu zavádění a k podpoře mužů v tom, aby na ni nastupovali, a jaké efekty toto opatření má pro budoucnost rodiny i dítěte. O úpravě otcovské dovolené se v ČR v současné době neuvažuje.

Formánková také upozorňuje na to, že flexibilita čerpání rodičovského příspěvku je pouze deklarovaná, když rodiče nemají možnost umístit děti mladší 3 let do zařízení péče, neboť jich existuje pouze minimum a soukromá zařízení jsou vzhledem k vysokým cenám a relativně nízkým platům v ČR dostupná pouze pro osoby, které jsou ekonomicky lépe zabezpečené.

V rámci zdravotnické reformy došlo k radikální změně týkající se jeselských zařízení, která mají od dubna 2013 fungovat pouze na základě vázaných živností. To nejspíše zapříčiní mimo jiné růst cen za tato zařízení, protože se stanou plátcí DPH (nedojde-li k relevantní zákonné změně). Adekvátní změnou by mohlo být kromě výjimky z platby DPH i přijetí Zákona o dětské skupině, který je v současné době připraven a je procesován ke schvalování. Kdyby byl schválen, je možné očekávat, že se jeselská zařízení stanou dětskými skupinami a kompetenčně budou spadat pod Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Zařízení péče o děti do 3 let by měla být v kompetenci Ministerstva školství nebo Ministerstva práce a sociálních věcí. Koncepce péče v těchto zařízeních by měla být připravována jako vzdělávací a výchovná péče předcházející vzdělávání v mateřských a na základních školách, měla by být v souladu s následným vzděláváním, měla by být zajištěna kontrola kvality péče, snaha zvyšovat kvalitu péče a dozor nad výší finančních nákladů pro rodiče. Jedině souhra dostupnosti finanční a vzdálenostní a vysoká kvalita péče budou zvyšovat efektivitu a využitelnost těchto zařízení. Vzdělávání a výchova dětí, snižování rozdílů mezi dětmi z hůře a lépe postavených rodin, zjednodušení sladování pracovního a rodinného života, snížení diskriminace žen (v současné době především žen – rodičovskou dovolenou čerpají z 98 %) v období okolo mateřské a rodičovské dovolené jsou součástí zájmu celé společnosti, proto by i péči o děti do 3 let mělo zastřešovat a být za ni odpovědné ministerstvo.

Investice do zařízení péče o děti se pozitivně projeví vyšší návratností žen a mužů po rodičovské dovolené na trh práce, nižší mírou nezaměstnanosti, nižší diskriminací rodičů vracějících se na trh práce po rodičovské dovolené (české ženy po mateřské a rodičovské dovolené patří v Evropě k nejvíce znevýhodněným na trhu práce z důvodu rodičovství). Důležitým ziskem, který by měl zůstat na zřeteli, bude i snižování rozdílů mezi dětmi ze sociálně hůře postavených rodin a mezi dětmi ostatními, jež se vyplatí zejména v dalším vzdělávání těchto dětí na MŠ a ZŠ a při dalším uplatnění ve společnosti.

Často se hovoří o psychologickém dopadu rané péče v zařízeních. Nejsou však známy žádné výzkumy, které by potvrdily negativní dopad na děti z „běžných“ rodin, naopak se ukazuje pozitivní dopad na děti z problémových a hůře sociálně situovaných rodin – podle analýzy, kterou připravuje Sociologický ústav AV ČR.

Radka Dudová nám ve svém článku předkládá příklady péče o takto malé děti v Holandsku a Francii, jež mohou být velmi inspirativní z hlediska toho, že v ČR neexistuje na toto téma ani diskuse, ani se koncepčně neuvažuje o péči o malé děti – jak by měla být financována (rovnoměrné rozložení nákladů mezi rodiče, obce a stát), jaké normy by se na ní měly vztahovat (hygienické, prostorové, výchovně-vzdělávací), jaká ministerstva by ji měla mít v kompetenci.

V publikaci se nadále věnujeme tomu, jak se česká města a obce vyrovnávají s nedostatečnou kapacitou mateřských školek. Nechali jsme si na toto téma udělat malou analýzu od Hany Märzové a Veroniky Pavlovské. Obce se často snaží situaci řešit a využívají k tomu nejrůznější možnosti: kontejnerové školky, přípravné třídy na základních školách, spolupráce s mateřskými centry, využívání možností lesních školek, dotování dětí v soukromých zařízeních a další. Text by měl být inspirací pro města, obce a politiky, jak kreativně lze stávající situaci řešit. Ale také argumentem pro nutnost uzákonění nekrátkodobé a nepřiležitostné péče o děti tak, aby nově vznikající zařízení a mateřská centra poskytující péči o děti již mohla fungovat na nezvratitelném legislativním podkladě a aby rodiče měli alespoň minimální jistotu bezpečnosti a kvality, jestliže děti do těchto zařízení umístí.

Již v současné době by se mělo uvažovat, jak s navýšenou kapacitou mateřských školek pracovat do budoucna. Předpokládá se, že opadne stávající „babyboom“, přesto by však bylo efektivní, kdyby se rozšířené kapacity mateřských školek využily pro 2leté děti. Velmi problematické z hlediska rodičů zůstává, že je možné umísťovat do školek děti až od 3 let. Školky navíc přijímají děti od září, v průběhu roku minimálně. Rodičovská dovolená a ochrana na pracovním trhu s ní spojená však trvá pouze do 3 let věku dítěte, tudíž rodiče, kteří nenastoupí do 3 let věku dítěte, ztrácejí právo na návrat do práce na místo odpovídající jejich pracovní smlouvě. O zájmu rodičů o přijímání 2letých dětí do MŠ hovoří výzkumy VÚPSV.

S možností přijímat děti 2leté bude potřeba navýšit počty pečujících osob, přizpůsobit hygienické

normy a výchovně-vzdělávací plány, vše však bude řešitelné minimálními legislativními úpravami, které by však přinesly velký efekt. Mateřské školy mají s péčí o předškoláky velké zkušenosti, lze očekávat, že by mohly neproblematicky a se značným existujícím know-how rozšířit své služby také na 2leté děti. Vzhledem k možnosti rodičů krátit si dobu pobírání rodičovského příspěvku a zamezení ztráty nároku na něj v případě, že rodiče umístí dítě do zařízení péče, lze také očekávat zájem rodičů o dřívější nástup na trh práce. Z výzkumů a analýz Gender Studies, o.p.s. vyplývá, že rodiče by o možnost umístit 2leté dítě do zařízení péče a rychlejší návrat na trh práce měli zájem.

V publikaci jsme se nevěnovali dalším důležitým oblastem rodinné politiky, vybrali jsme pouze nejproblematičtější situace, které bude třeba řešit, či oblasti, v nichž probíhají velké změny, protože naše kapacity bohužel v této chvíli nebyly větší. Navazujeme na publikaci Rodinná politika: rodičovská a mateřská v kontextu sladování rodinného a pracovního života a rovných příležitostí žen a mužů, Praha 2010, kterou editovala Linda Sokačová a jejíž publikování umožnila Nadace Open Society Fund. V ní se dočtete také o flexibilních formách práce, více se dozvíte o problematice normách týkajících se mateřských školek a dozvíte se o demografické situaci v roce 2010. Naším záměrem bylo věnovat se více rodinné politice s ohledem na penzijní systém a reformu, nebylo to však možné s ohledem na nepřístupná data MPSV. Rodinné politice v souvislosti s reprodukčními právy se věnujeme v publikaci: Tělo v rukou společnosti, Praha 2011. Obě publikace naleznete na webových stránkách www.genderstudies.cz.

Přeji inspirativní čtení,

Lada Wichterlová

ZMĚNY V RODINNÉ POLITICE ČR V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU

Lenka Formánková

1. Úvod

V následujícím textu nejprve stručně zhodnotím změny v designu rodičovské dovolené uskutečněné v rámci sociální reformy platné v České republice od ledna 2012. Následně představím model reform, kterými prošly Německo a Rakousko jako možnou inspiraci pro další směřování české rodinné politiky. Nakonec krátce představím úpravu otcovské dovolené v 16 evropských zemích a kampaň za aktivní otcovství v Rakousku.

Změny v roce 2012 a jejich možné dopady na genderovou rovnost

Ze změn přijatých od ledna 2012 mají na genderovou rovnost nejzásadnější dopad úpravy podmínek čerpání rodičovského příspěvku a změna ustanovení týkajících se návštěvy předškolních zařízení. Legislativní změny bych okomentovala následujícími body:

a) Možnost měnit „rychlost“ čerpání rodičovského příspěvku, tedy délku čerpání a výši měsíční dávky podle aktuálních potřeb rodiny, považuji za velice pozitivní změnu. S tím souvisí také sjednocení celé vyplacené dávky na 220 000 Kč neohledně na dobu čerpání, čímž přestává docházet k finančnímu zvyhodňování tříleté varianty čerpání. Přesto se domnívám, že většina rodičů, resp. matek, bude čerpat dovolenou v její standardní nebo prodloužené délce, jako tomu bylo doposud. Důvodem je vedle společenského tlaku na intenzivní mateřskou péči také nízká dostupnost předškolních zařízení.

b) Výše příspěvku odvozená od výše příjmu (resp. od výše odvodů do systému nemocenského pojištění) v principu motivuje za a) k pracovní aktivitě před počátkem mateřství, b) osoby s vyššími příjmy v páru – tedy muže – k odchodu na rodičovskou dovolenou. Ovšem česká legislativní úprava tak nečiní. Vzhledem k tomu, jak jsou definovány maximální částky jednotlivých měsíčních dávek (maximálně lze dostat 11 200 Kč měsíčně), nebude pro většinu mužů s vyššími příjmy tato možnost nijak lákavá a pro většinu rodin snáze ekonomicky realizovatelná, než tomu bylo dosud. Tím, že může být výše dávky vypočítána s přihlédnutím k vyměřovacímu základu obou partnerů, dojde v praxi k tomu, že výše dávky bude ve většině českých domácností (vzhledem k platové nerovnosti) vypočítávána z příjmu muže – ten se tedy stane výhradním chleboďárcem bez ohledu na předchozí ekonomickou aktivitu partnerky. Vzhledem k tomu, že nárok na rodičovský příspěvek je nyní hodnocen u obou partnerů, se ztrácí pro ženy motivační faktor hledat si zaměstnání před nástupem na mateřskou a rodičovskou dovolenou a víceméně se tím dále podporuje model mužského živitele.

c) Propojení nároku na „volbu“ čerpání na účast na nemocenském pojištění obou partnerů způsobuje, že „pevná“ varianta rodičovského příspěvku (7 600 Kč měsíčně do konce devátého měsíce věku nejmladšího dítěte a ve výši 3 800 Kč měsíčně od desátého měsíce věku dítěte do jeho 4 let) bude využívána pouze osobami, které těžko hledají uplatnění na trhu práce. Osoby s nízkým dosaženým vzděláním, handicapem, příslušníci minoritních národnostních skupin a také osamělé matky budou nadále ztrácet uplatnitelnost na trhu práce, neboť budou odkázáni na variantu, kdy dosáhnou plné výše podpory (tedy 220 000 Kč) až po 4 letech čerpání.

d) Pozitivním krokem je zrušení sledování docházky dětí starších dvou let do předškolních zařízení stejně jako zavedení konta 46 hodin měsíčně pro děti mladší dvou let, aniž by rodič ztratil nárok na příspěvek. Velkým problémem je ale dostupnost školek a jeslí v České republice. Ve chvíli, kdy se v některých lokalitách neumisťují do školek ani děti starší tří let, nemá opatření žádný reálný dopad. Smysluplným by se stalo až ve chvíli, kdy by součástí reformy bylo výrazné navyšování míst v předškolních zařízeních, nejen umožňování alternativ jako jsou dětské skupiny, kde není garantována kvalita péče. Vzhledem k tomu, že děti mladší tří let, zvláště pak děti dvouleté a mladší, potřebují specifickou péči oproti dětem starším, je pravděpodobné, že školky nebudou ochotny tyto děti přijímat, pokud nedojde k rozšíření jejich kapacity a hlavně personálu.

e) Právní úprava zcela opomíjí téma zapojení mužů do péče o děti předškolního věku zavedením otcovské dovolené a dále změnou designu rodičovské dovolené a dávky. Největším problémem stávající české legislativy z hlediska zapojení mužů do péče je délka rodičovské dovolené, která vede k několikaleté ztrátě kontaktu s pracovištěm nebo oborem, což se v některých profesích odrazí v trvalém útlumu pracovní dráhy a karierního růstu. Dále je to design dávky, který je, jak uvádím výše, málo motivační pro osoby s vyššími příjmy.

Nástroje integrace otců do rané péče o děti

Nástroje rodinné politiky zacílené přímo na zapojení mužů do péče o děti mají dvojí význam. V první řadě je to zapojení otců do péče vytvořením speciálních podmínek přímo pro ně. Tím dochází k sejmutí části zátěže spojené s výchovou dětí z beder matek a tak k rovnějšímu rozdělení péče mezi partnery. Pozitivním dopadem aktivní participace mužů na péči je zvýšení ochoty žen, zvláště těch s vysokoškolským vzděláním, rozhodnout se pro mateřství a zvláště pak pro mateřství vícenásobné.

Další rovina, která je možná ještě důležitější, je symbolická. Nízkou participací mužů na péči o děti totiž vedle často zmiňovaných ekonomických příčin (muž má vyšší plat, jeho odchod z trhu práce by rodinu výrazněji ekonomicky zatížil než odchod ženy – matky) výrazně ovlivňují hlubší kulturní faktory. Jedná se hlavně o představy o mužské a ženské roli v rodině, které dělají z péče o děti vysoce feminizovanou oblast. Odchod na rodičovskou dovolenou tak pro většinu mužů představuje konfliktní situaci s jejich mužskou identitou, neboť péče o malé děti je považována za „ženskou práci“.

Pokud je ze strany státu – prostřednictvím opatření rodinné politiky – dán signál, že muži mají nejen legitimní nárok na část rodičovské dovolené, ale vlastně povinnost se na péči o děti podílet, potom se postupem času změní i kulturní norma, která nyní péči o děti do tří let silně asociuje s mateřstvím.

Pokud se ve společnosti změní pohled na muže jako na kompetentní pečovatele, zvýší se tak jistě i ochota soudů svěřovat děti do střídavé péče nebo do výhradní péče otce při sporech o péči o děti v rámci rozvodových řízení, což je jeden z hlavních požadavků skupin hájících práva mužů v České republice.

Reformy rodičovské dovolené v Rakousku a Německu

Opatření nejvíce motivující otce k nástupu na rodičovskou dovolenou jsou koncipovaná tak, že část rodičovské dovolené musí být vybrána druhým partnerem, nebo tento díl (většinou v řádu několika měsíců) propadne. Další možností je tzv. daddy quota, kdy je otcům přímo určena část rodičovské dovolené, kterou nelze převést na žádnou další osobu (příkladem je Island, kde jsou tři měsíce určeny otcům, tři matce a zbylé tři měsíce si mohou rozdělit podle vlastní volby). Nakonec je to otcovská dovolená, která je většinou v délce dnů, maximálně týdnů, takže reálně nemění dělbu péče mezi partnery, v symbolické rovině ale mění vnímání pečovatelských kompetencí mužů. Vzhledem k tomu, že ve většině zemí platí nárok na tuto dovolenou pouze do několika měsíců od narození dítěte, umožňuje otcům podpořit matku v náročném období po porodu dítěte a v průběhu prvních měsíců jeho života.

Země tradičně považované za typické představitele korporativistického modelu sociálního státu s podporou mužského chlebováře – Německo a Rakousko – procházejí v současné době reformami, které by mohly v mnohém sloužit jako inspirace pro reformu české rodinné politiky.

1. RAKOUSKO

V Rakousku probíhá debata o zapojení otců do péče o malé děti již přes deset let. Ve snaze motivovat otce k většímu zájmu o rodičovskou dovolenou byly provedeny následující kroky:

A) změna legislativy upravující rodičovský příspěvek

Z plošné dávky byl v roce 2008 vytvořen propracovanější systém rodičovské dovolené. Podobně jako v ČR mají v Rakousku tzv. třírychlostní model rodičovské dovolené:

- a. „delší“ verze - 30 plus 6 měsíců, přičemž 6 měsíců je kvóta, která musí být vybrána druhým rodičem. Dávka je plošná a není odvozena od předchozího příjmu.
- b. „střední“ verze - 20 plus 4 měsíce, stejný princip, čtyři měsíce jsou určeny druhému rodiči (nebo nárok zaniká). Dávka je opět plošná, měsíční dávka je ale navýšena o více než 40 %.
- c. „kratší“ verze - 15 plus 3 měsíce opět s plošnou dávkou vyšší o více než 20 %.

Vzhledem k tomu, že se tento model ukázal být pro muže málo motivující, byly roku 2010 přijaty následující změny:

- byla zavedena „velmi krátká“ verze rodičovské dovolené v délce 14 měsíců (12 měsíců jeden a 2 měsíce druhý rodič),
- měsíční dávka u velmi krátké dovolené ve výši minimálně 1000 eur (o 25 % navýšena předchozí dávka) nebo až 80 % předchozího čistého příjmu. Podmínkou pro příjmově odvozenou dávku je minimálně 6 měsíců trvajících zaměstnání.

Dopady

Podle výzkumů z druhé poloviny roku 2010 nejvíce mužů využívalo krátké nebo velmi krátké verze rodičovské dovolené. V posledních deseti letech se zvýšilo procento mužů na rodičovské dovolené z 1,9 % v roce 2000 na 4,6 % v roce 2010.¹

¹ <http://www.forba.at/data/downloads/file/437-Vaeterkarenz%201Feb2011.pdf>

2. NĚMECKO

Ve snaze zapojit více otců do péče o děti byla v roce 2007 zavedena následující novela:

a) Rodičovská dovolená v délce 12 plus 2 měsíce – maximálně dvanáct měsíců může být využito jedním rodičem (stejný model jako v Rakousku, tamní právní úprava ale garantuje vyšší míru náhrady předchozího příjmu).

b) Po tuto dobu náleží rodiči na rodičovské dovolené dávka ve výši 67 % předchozí čisté měsíční mzdy.

Dopady

Dopady legislativní úpravy se ukázaly v Německu velice brzy. U dětí narozených v roce 2009 tvořili muži 19,5 % všech rodičů na rodičovské dovolené, přičemž před rokem 2006 to bylo méně než 4 % otců. V průměru využili muži 3,5 měsíce z rodičovské dovolené. Nejvíce otců (75 %) sice využilo pouze "povinných" dvou měsícům, na druhou stranu celých 7,4 % otců zvolilo 12měsíční variantu.²

2. Otcovská dovolená

Otcovská dovolená se stává standardem ve většině zemí EU 15. Mezi postkomunistickými zeměmi ji zavedly Slovinsko a Maďarsko již v roce 2003, určitý typ rodičovské dovolené má i Litva a Lotyšsko.

Země	Délka dovolené	Výše náhrady mzdy	Zvláštní podmínka
Slovinsko	15 dní + 90 dní	100 % prvních 15 dní, pak bezplatná	
Rakousko	30 dní	neplacené	jen zaměstnanci státní správy
Dánsko	2 týdny	placená - výše smlouvy/sektoru	
Velká Británie	2 týdny	placená	
Švédsko	10 dní	placená	
Španělsko	15 dní	placená	
Nizozemí	2 dny	placená	
Portugalsko	20 pracovních dní	placená	10 dní povinných během 1. měsíce věku dítěte
Norsko	12 týdnů	placená	
Maďarsko	5 dní	placená	
Dánsko	14 dní	placená	
Finsko	18 dní (+ 12 dní)	placená	12denní bonus v případě, že otec nastoupí alespoň na 12 dní na RD
Island	3 měsíce z RD	placená	
Lotyšsko	14 dní	80 % předchozí mzdy	denní limit výše dávky
Litva	1 měsíc	placená	hned po porodu dítěte
Francie	11 dní	placená	

Dopady

Ve Francii využívá rodičovskou dovolenou 66 % otců, ve Slovinsku 76 % a ve Španělsku 80 % otců. Ve Francii souvisí podíl otců odcházejících na otcovskou dovolenou souvisí s pracovním sektorem a věkem. Ve státním sektoru tak činí 87 % otců, v soukromém je to jen 68 %.

Příklady úspěšných kampaní na podporu zapojení otců prostřednictvím otcovské a rodičovské dovolené z Rakouska

http://www.bmask.gv.at/site/Soziales/Maenner/Aktive_Vaeter_Vaeterbeteiligung/

http://www.abzaustria.at/downloads/2011/folder_vaeterkarenz-091110-final.pdf

U kampaní je třeba zdůraznit, že na rozdíl od současné kampaně „Táto, jak na to?“ jsou přímo zaměřeny na podporu otců na rodičovské a otcovské dovolené. To znamená, že se orientují na motivování otců k tomu, aby využívali své zákonné možnosti, a zároveň na změnu společenského obrazu těchto mužů. To je podstatné pro sebevědomí mužů samotných, a dále ve vztahu k zaměstnavatelům, kteří by měli být otevřenější této praxi tak, aby nedocházelo k diskriminaci těchto mužů na pracovišti.

Rodinná politika a formální péče o malé děti – příklad Francie a Nizozemí

Radka Dudová

V této kapitole bude představen příklad dvou zemí západní Evropy – Francie a Nizozemí. Ukážeme, jak je zde řešena péče o předškolní děti (se zaměřením na děti mladší tří let), a poukážeme na příklady dobré praxe, které tyto modely obsahují.

Francie

Francie představuje systém, který je ve své struktuře velmi podobný tomu českému. Formální péči o děti mladší tří let zde také historicky zajišťovaly jesle, přičemž dvouleté děti mohou být výjimečně přijímány i do mateřských škol. Mateřské školy pak podobně jako v ČR navštěvuje drtivá většina dětí starších tří let. Instituce mateřských škol spadá pod Ministerstvo školství a je součástí vzdělávacího systému. Na rozdíl od ČR je mateřská škola bezplatná a obec má povinnost zajistit místo v mateřské škole každému dítěti, které v předchozím školním roce dosáhlo tří let (Longuet 2008: 7).

Ačkoli zákon umožňuje i přijímání již dvouletých dětí, děje se tak jen v limitu dostupných míst; ve výsledku počet dvouletých dětí navštěvujících mateřskou školu v průběhu druhé poloviny minulého století dost kolísal. Na přelomu 70. a 80. let školky navštěvovalo 30,7 % dětí ve věkové kategorii od dvou do tří let³ (Lurçat a Cottez 1982: 26). Poté se počet přijatých dvouletých dětí mírně snižoval.⁴

Péče o děti mladší tří let je ve Francii podobně jako v ČR pojímána jako zodpovědnost rodičů, tj. stát či obec nemá povinnost zajistit formální péči o děti. Instituce, které se péčí o takto malé děti věnují, jsou jesle. Po druhé světové válce byly jesle podobně jako v ČR ustaveny jako zdravotnická instituce spadající pod Ministerstvo zdravotnictví. Již v 60. letech se ale začaly orientovat více psychologicky a pedagogicky (Norvez 1990: 341; CRESAS 1985). Konečnou změnou byl rok 2000, kdy pro personál přestala být nutná zdravotní kvalifikace.⁵ Jesle jsou zřizovány obcemi a finančně podporovány sociální kapitolou CAF (Caisses d'allocations familiales), což je státní orgán, který má v kompetenci rodinnou politiku i instituce péče o děti (včetně jejich financování).⁶ CAF pokrývá celé investiční náklady a náklady na fungování jeslí do výše 66 %, obce pak vybírají příspěvky od rodičů a doplácí zbytek. Příspěvky rodičů jsou odstupňovány podle rodinných příjmů a počtu dětí a pohybují se cca mezi 120 a 500 eury.

Jesle mají zejména v posledních desetiletích ve Francii velmi dobrou pověst. V roce 2003 je podle reprezentativního výzkumu považovalo 33 % rodičů dětí mladších šesti let za typ péče nejprospěšnější pro dítě (Credoc 2003). Poptávka proto dlouhodobě převyšuje nabídku a jesle pokrývají cca 9 % populace dětí mladších tří let. Společně s mateřskými školami pak bylo v roce 2010 pokryto cca 19 % všech dětí mladších tří let (Pélamourgues a Thibault 2010).

Dostupnost formální péče o děti je ve Francii vysoká zejména díky rozvinutým „alternativním“ institucím, které jsou kontrolovány a podporovány státem. Nejrozšířenější je péče mateřských asistentek a chův. Mateřské asistentky pečují ve vlastní domácnosti o tři až čtyři děti. Již od roku 1977 mají ve Francii profesionální statut – fungují jako zaměstnankyně rodičů a jsou tedy účastny zdravotního, nemocenského a sociálního pojištění. Pro výkon profese potřebují speciální certifikát, který vydává krajská samospráva ve spolupráci se státním orgánem PMI – Péče o matku a dítě (ten má na starost i jesle, dětskou preventivní lékařskou péči atd). Podmínkou certifikátu je absolvování 60 hodinového školení, potvrzení o nezávadnosti domácího prostředí asistentky a její morální bezúhonnosti. Zákonem je stanovena minimální hodinová mzda.

Na zaměstnání těchto pečovatelek mohou francouzští rodiče od roku 1980 čerpat státní příspěvek (dříve AFEAMA, nyní PAJE – complément de libre choix de mode de garde), navíc lze část nákladů odečíst z daní. Podoba příspěvku se proměňovala, v současné době stát poskytuje rodičům zaměstnávajícím mateřskou asistentku měsíčně dotaci závislou na příjmu rodiny a na věku dítěte (jedná o cca 280 EUR na dítě pro rodinu s průměrnými příjmy a 450 EUR pro rodinu s nižšími příjmy, viz <http://www.caf.fr>)⁷. Navíc stát za rodiče hradí 100 % povinných odvodů ze zaměstnání mateřské asistentky a poskytuje daňový kredit v podobě 50 % skutečných nákladů (se stropem 2300 EUR, tj. 1150 EUR na dítě na rok).

3 Podobně jako v ČR se ovšem jednalo o jednu zejména o děti, které v brzké době tří let dosáhnou, tj. např. nastoupí do mateřské školy 3 měsíce před svými třetími narozeninami (Norvez 1990: 428).

4 V současné době se v souvislosti s ekonomickou krizí dostupnost míst pro dvouleté děti snižuje.

5 Rodiče zaplatí za celodenní péči mateřské asistentky přibližně 600 – 700 EUR za měsíc, viz <http://www.pajemploi.urssaf.fr/pajeweb/actumini.jsp>.

6 Viz zákon Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen.

7 MBO-2 diploma Helpende (Zorg en) Welzijn. Viz <http://www.kinderstartverblijf.nl/nieuwe-regels-gastouders-de-veranderingen.html#veranderingen%20gastouders>

Zaměstnávání mateřské asistentky je přístupné většině rodin a je hojně využíváno, zejména rodiči, kteří nezískali místo pro své dítě v jeslích. Péče mateřských asistentek teoreticky pokrývá celkem 25,2 % všech dětí mladších tří let, péče chův v domácnosti dalších 1,6 % (Pélamourgues, Thibault 2010). V roce 2007 využívali služeb mateřských asistentek (na určitý počet hodin v týdnu) rodiče 76 % dětí mladších tří let (Bideau, Collin a Vong 2009).

Chůvy pracující přímo v domácnosti rodičů mají také zaměstnanecký statut, ale nejsou nijak státem ani obcemi kontrolovány. I na jejich zaměstnávání se vztahují příspěvky státu: rodiče mají nárok na stejnou dotaci jako v případě mateřské asistentky, 50% náhradu odvodů na sociální a zdravotní pojištění, a daňové úlevy.

Vedle toho se od 70. let 20. století ve Francii rozvíjejí další alternativní instituce – „rodičovské jesle“ (jesle zřízené a vedené rodiči dětí) či „rodinné jesle“ (zaměstnávají několik mateřských asistentek, které se na část dne i s dětmi scházejí ke společným aktivitám). Ty pokryjí další 2 % dětí. Celkem je tak teoreticky zajištěna péče o 47,4 % dětí mladších tří let (Pélamourgues, Thibault 2010).

Francouzský stát poskytuje podporu i rodičům, kteří se rozhodnou přerušit svou pracovní aktivitu a zůstat s dětmi doma.⁸ Vztahuje se na ně příspěvek pro rodiče, který o dítě osobně pečuje a přerušil kvůli tomu svou pracovní aktivitu (nebo začne pracovat na částečný úvazek). Nárok na něj je podmíněn předchozí prací. Rodič má pak měsíčně nárok na 560 eur, u prvního dítěte pouze po dobu šesti měsíců, u každého dalšího do jeho třetích narozenin. V případě práce na částečný úvazek se částka poměrně krátí, může být ale doplněna příspěvkem na péči mateřské asistentky nebo chůvy.

Nizozemí

V Nizozemí je současná podoba systému péče o děti tomu českému dosti vzdálená. Jak ale uvidíme dále, pokud bude vývoj v ČR pokračovat současným směrem, oba systémy se přiblíží – zejména v tom, že v Nizozemí jsou všechny instituce péče o malé děti soukromé. Stát podporuje přímo rodiče, aby je mohli zaplatit.

Ode dne svých čtvrtých narozenin nastupují děti v Nizozemí do základní školy – nárok na místo je dán zákonem a je zdarma. Škola funguje od 8.30 do 15 hodin. Po skončení vyučování mohou rodiče využít služby soukromých „družin“.

Formální péče o děti mladší čtyř let funguje v Nizozemí na komerční bázi – poskytovatelem jsou zejména soukromé subjekty. V minulém desetiletí vláda přijala několik opatření vedoucích k veřejné podpoře využívání těchto zařízení. Do roku 2005 fungovaly v Nizozemí tři typy zařízení formální péče o děti: soukromé, obecní a firemní (Plantenga a Remery 2009). Tento systém ale znamenal, že někteří rodiče měli přístup k dotovaným místům, zatímco jiní nikoliv, což bylo kritizováno, navíc bylo disponibilních míst velmi málo. V roce 2005 byl přijat Zákon o péči o děti (Wet Kinderopvang), který vytvořil jednotné schéma podpory formální péče o děti. Princip je takový, že třetinu nákladů hradí rodiče, třetinu stát ze státního rozpočtu a třetinu zaměstnavatel (Yerkes 2009: 533). Příspěvek zaměstnavatele je od roku 2005 povinný (všechny organizace přispívají do společného fondu) a celou agendu vyřizuje jeden úřad. Rodiče tak hradí plnou cenu péče a následně obdrží náhradu části nákladů. Náhrada je závislá na příjmech rodiny (zvyšuje se s nižšími příjmy). Nárok na tento kinderopvang toeslag mají jen rodiny, kde oba rodiče pracují (případně studují). Skutečné měsíční náklady rodičů na péči o jedno dítě po odečtení této podpory se tak pohybují mezi 250–350 eury za celodenní provoz (8–18 hodin). Příspěvek se za stejných podmínek vztahuje i na zaplacení péče družiny pro děti mladší 13 let.

Ve výsledku to znamená, že rodiče jsou dostatečně solventní k pokrytí nákladů na soukromou formální péči. Ta může mít pro děti do čtyř let podobu jeslí, „hostitelských rodičů“ (gastouder) nebo chůvy v domácnosti rodičů. Pro všechny tyto instituce platí relativně přísné podmínky. Jesle musí splnit podmínky dané zákonem, týkající se hygienických a bezpečnostních předpisů, maximálního počtu dětí ve skupině a na jednoho pečovatele/pečovatelku, a kvalifikace personálu (jedná se o specifickou kvalifikaci v oblasti péče). Musí mít rodičovský výbor, který kontroluje jejich fungování. Jesle spadají pod Ministerstvo sociálních věcí a zaměstnání (dříve patřily pod Ministerstvo školství).

Chůva i gastouder pečující ve vlastní domácnosti musí být držitelem/držitelkou specifického diplomu (předpokládajícího dvouleté studium v oblasti poskytování péče) a musí být registrován/a u GGD (organizace zdravotní prevence). Tato organizace uděluje povolení na základě kontroly prostředí, ve kterém je o děti pečováno. Gastouder pečuje maximálně o 6 dětí mladších 13 let (včetně svých vlastních), v případě, že jsou děti mladší čtyř let, se počet snižuje na 5. Gastouder je zaměstnancem agentury, jeho/její statut je tak veskrze profesionální. Vláda každoročně stanovuje maximální hodinový tarif, ze kterého se příspěvek na formální péči počítá, organizace pak stanovují své ceny s ohledem na tento limit.

⁸ Z toho maximálně 2 děti mohou být mladší jednoho roku. Viz <http://www.databankkinderopvang.nl/download/?id=9738684>.

Nabídka míst formální péče o děti se od 90. let výrazně zvýšila, a k největšímu navýšení došlo právě po roce 2005, kdy byl příspěvek zaveden. V roce 2007 využívali nějaký typ formální péče rodiče 24 % dětí ve věku do 4 let a 8 % školních dětí (Yerkes 2009: 534).

Rodičovská dovolená je v Nizozemí navržena tak, aby umožnila rodičům práci na částečný úvazek (Plantenga, Remery 2009). Rodič má nárok na 3 měsíce rodičovské dovolené, jejíž čerpání si může rozvrhnout libovolně (např. jeden den v týdnu po dobu 2 let). Tato dovolená je neplacená, některé podniky ale mají její proplácení stanovené v kolektivní smlouvě. Nárok na tento „rodičovský příspěvek“ se proto liší v různých odvětvích a odlišná je i jeho výše. Od roku 2001 byla uzákoněna daňová úleva pro zaměstnavatele, kteří propláceli rodičům alespoň 70 % jejich předchozího příjmu. V roce 2006 bylo zavedeno tzv. spořicí schéma pro životní dráhu – individuální dobrovolné pojištění, ve kterém si zaměstnanec či zaměstnankyně spoří část příjmu (která je tím osvobozena od daní) na financování případné rodičovské dovolené. V roce 2007 na něm participovalo ale jen 6 % pracujících (Yerkes 2009: 542).

Ke státní podpoře formální péče o děti formou příspěvku na zaplacení této péče je potřeba přičíst i fiskální nástroje, které Nizozemí používá pro podporu rodičů. K nim patří zejména roční daňové kredity (vyplácené i v případě, že rodič nemá žádný příjem, formou bonusu). Ty jsou vyšší, pokud rodiče pracují. V roce 2011 činily 1 987 eur na osobu, k tomu až 1 871 eur pro pracující rodiče (toho, kdo má v rodině nižší příjem), dalších 931 eur pro osamělé rodiče a dalších max. 1 523 eur pro pracující osamělé rodiče (viz www.belastingdienst.nl). Vedle toho má každé dítě do 18 let věku nárok na přídavek na dítě, který činí od 189 do 229 eur za čtvrtletí (viz www.svb.nl).

Závěr a doporučení

Vzhledem k logice rodičovské dovolené, která je čerpaná formou zkrácení týdenní pracovní doby, neplatí v Nizozemí obvyklý evropský model, ve kterém je dítě do určitého věku doma s rodičem a pak nastupuje do zařízení péče o děti. Oba typy péče jsou namísto toho užívány simultánně – dítě tráví několik dní v týdnu doma a několik dní v zařízení péče o děti. Ve srovnání s Francií a s ČR je tento systém mnohem více orientovaný na práci (tzv. workfare state). Podporuje výrazně jen pracující (či studující) rodiče, tj. umožňuje jim kombinovat práci a péči o děti. Nejčastější strategií, kterou rodiče volí, je kombinace práce na částečný úvazek (matky, případně matky i otce) a pobyt dítěte v jeslích či u chůvy (či v péči prarodičů) 2-3 dny v týdnu. To se víceméně týká všech kvalifikačních úrovní i odvětví.

Francie oproti tomu poskytuje podporu jak rodičům, kteří se záhy po narození vrací do práce, tak rodičům, kteří zůstávají doma. Ve výsledku více kvalifikované a více vydělávající matky nastupují do práce hned po mateřské dovolené (časté je snížení úvazku na 4/5) a využívají některý typ státem podporované formální péče. Méně kvalifikované matky zůstávají doma a pobírají rodičovský příspěvek (pokud na něj mají nárok z titulu dřívějšího zaměstnání). To ale vede ke zhoršení jejich pozice na pracovním trhu.

Pokud bychom měli z těchto dvou systémů vyvodit nějaké příklady dobré praxe, jednalo by se o tyto:

1. Zajištění péče o děti mladší tří let není ponechané na samotných rodinách a volném trhu. Jesle (či jiné státem podporované modely formální péče) jsou sociální službou, která brání propadu určitých rodin (zejm. chudých pracujících a rodin samoživitelek) pod hranici chudoby.
2. Péče o děti mladší tří let není (jen) zdravotně orientovaná – kolektivní instituce mají pedagogické plány, personál (včetně mateřských asistentek či gastouderů) má i pedagogicky a psychologicky orientované vzdělání.
3. Od určitého věku je místo v mateřské škole garantované obcí (ve Francii od tří let, v Nizozemí ve škole od čtyř let).
4. Ve Francii i v Nizozemí je nedostatek míst v jeslích řešen nabídkou alternativních forem péče, zejména mateřských asistentek pečujících o určitý počet dětí ve své domácnosti. Tento typ péče má nesporné výhody: flexibilitu z hlediska nově vytvořených dostupných míst, větší flexibilitu vůči rodičům, rodinné prostředí, které některým dětem vyhovuje více, a pravděpodobně i nižší nemocnost. V obou zemích je ale tato služba kontrolována z hlediska kvality (obcí či organizací zajišťující zdravotní prevenci). V obou zemích mají mateřské asistentky profesionální status (ve Francii jsou zaměstnankyněmi rodičů či „rodinných jeslí“, v Nizozemí pečovatelské agentury) a jsou tak účastny zdravotního a sociálního pojištění a vztahuje se na ně pravidlo minimální mzdy a další pracovněprávní ochrana. V obou zemích je stanovena minimální kvalifikace, kterou musí pečovatelky mít. V obou zemích existuje významná finanční podpora pro rodiče, kteří těchto služeb využívají.
5. Alternativní typy péče doplňují služby jeslí (kolektivních organizací), které jsou významnou částí rodičů preferovány. Rozhodně nenahrazují docházku do mateřské školy, která je v obou zemích zdarma. Na tu naopak obě země kladou důraz vzhledem k její úloze v integraci dětí imigrantů a v zamezení reprodukce sociálních nerovností.
6. Nizozemský model je zajímavý tím, jak přesunul finanční podporu formální péče z institucí (tj. jeslí) přímo na rodiče. Rodiče tak svobodně volí typ péče i konkrétní zařízení. Konkurence pak tlačí na

zvýšení kvality poskytované péče. Vzhledem ke státní podpoře jsou rodiče dostatečně solventní a kvalita péče neklesá (navíc je kontrolována obcí a rodičovskými výbory a podléhá zákonným normám). Tento přesun finanční podpory vedl i ke zvýšení nabídky míst v institucích formální péče (s výjimkou málo osídlených oblastí, kde není dostatečná poptávka).

Literatura

Právní úprava provozování zařízení péče o děti do 3 let – analýza

Beata Kaczynská

Úvod

Dnem 1. dubna 2012 nabývá účinnosti zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Cílem této analýzy je zmapovat dopad přijetí tohoto zákona na institucionální zajištění péče o děti do tří let věku.

1. Formy institucionálního zajištění péče o děti do tří let – aktuální stav

Ze stávající právní úpravy vyplývají dva základní druhy zařízení zajišťující péči o děti do tří let věku. Hlavní rozdíl mezi nimi je dán odlišnými právními předpisy, na jejichž základě jsou zřizována, a tudíž odlišnými právními režimy. Jedná se o:

1. jesle provozované jako zvláštní dětská zařízení podle zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu (dále také „ZPZL“),
2. zařízení péče o dítě do 3 let věku provozovaná na základě zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon).

2. Podmínky provozování jeslí

2.1. Jak bylo uvedeno, právní postavení jeslí vyplývá ze zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Tento zákon vymezuje v ustanovení § 38 tzv. zvláštní dětská zařízení, o kterých stanoví, že se přiřazují k zařízením léčebně preventivní péče. Konkrétně se jedná o kojenecké ústavy, dětské domovy a jesle, pečující o všestranný rozvoj dětí ve věku do tří let. Zákon o veřejném zdravotním pojištění stanoví, že zdravotní péče v kojeneckých ústavech, dětských domovech a jeslích se hradí z rozpočtu zřizovatele. Zaopatření v jeslích se poskytuje za plnou nebo částečnou finanční úhradu (§ 11 ZPZL).

2.2. Vyhláška Ministerstva zdravotnictví ČR č. 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi, definuje jesle jako zařízení, ve kterých se poskytuje péče o všestranný rozvoj dětí zpravidla ve věku do tří let. Dle této vyhlášky péče v jeslích navazuje na péči o děti v rodině s tím, že podle doby provozu se zřizují jesle s denním, výjimečně týdenním provozem.

2.3. Jesle jako zdravotnická zařízení jsou zřizována:

1. obcemi, a to v rámci jejich samostatné působnosti,
2. jinými fyzickými nebo právními osobami.

2.4. Jak obce, tak i ostatní fyzické nebo právní osoby, získávají oprávnění k provozování jeslí na základě registrace nestátního zdravotnického zařízení dle zákona č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních. Ten v § 4 odst. 1 stanoví, že nestátní zařízení musí být pro druh a rozsah jím poskytované zdravotní péče personálně, věcně a technicky vybaveno a musí splňovat požadavky kladené na jeho provoz. K registraci jeslí coby zdravotnického zařízení je oprávněn krajský úřad příslušný podle místa provozování. Provozovatel jeslí, resp. jím ustanovený odborný zástupce, musí být plně způsobilý k právním úkonům, bezúhonný a musí mít odbornou způsobilost a zdravotní způsobilost odpovídající druhu a rozsahu poskytované zdravotní péče.

Součástí žádosti o registraci je:

- provozní řád schválený příslušným orgánem ochrany veřejného zdraví,
- souhlas orgánu příslušného k registraci s personálním a věcným vybavením, s druhem a rozsahem zdravotní péče poskytované zdravotnickým zařízením,
- doklad o vzdělání, doklad o zdravotní způsobilosti,
- osvědčení k výkonu zdravotnického povolání bez odborného dohledu vydané Ministerstvem zdravotnictví ČR.

Provozovatel jeslí jako nestátního zdravotnického zařízení je povinen před zahájením činnosti uzavřít smlouvu s pojišťovnou o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou v souvislosti s poskytováním zdravotní péče.

2.5. Požadavky na personální a věcné vybavení jeslí vyplývají v první řadě ze zákona o péči o zdraví lidu, který v § 12a stanoví, že zdravotnické zařízení musí být personálně, věcně a technicky vybaveno pro druh a rozsah zdravotní péče, kterou poskytuje, a musí splňovat hygienické požadavky na svůj provoz.

2.6. Hygienické požadavky na provoz jeslí stanoví zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví. Ten

v § 15 zakotvuje povinnost osob provozujících zdravotnická zařízení činit hygienická a protiepidemická opatření k předcházení vzniku a šíření nemocničních nákaz a tato opatření stanovit v provozním řádu. Osoby provozující zvláštní dětská zařízení jsou dále povinny v provozním řádu upravit režim dne zohledňující věkové a fyzické zvláštnosti dětí a režim stravování. Návrh provozního řádu i jeho změnu schvaluje příslušný orgán ochrany veřejného zdraví.

2.7. Požadavky na personální a věcné vybavení jeslí určuje Metodický pokyn ministerstva zdravotnictví o provozu jeslí z roku 1968, nemá však povahu obecně závazného právního předpisu.

2.8. Počet jeslí, provozovaných v režimu zdravotnického zařízení, v posledních dvaceti letech trvale klesá. V roce 1992 bylo v České republice 381 zařízení tohoto typu s více než 13 tisíci míst. Statistické údaje za rok 2010 uvádějí pouhých 46 jeslí s počtem 1452 míst⁹. Naprostou většinu jeslí (44) provozují obce, resp. jimi zřizované právnické osoby.

3. Podmínky poskytování péče o děti do 3 let v režimu živnostenského podnikání

3.1. Vedle jeslí jako tradiční institucionální formy péče o malé děti umožňuje zákon poskytovat tuto péči jako živnost, tj. jako soustavnou činnost provozovanou samostatně, vlastním jménem, na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku a za podmínek stanovených zákonem č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání. Živnostenský zákon vymezuje v Příloze č. 2 jako jednu z tzv. živností vázaných živnost označenou „Péče o dítě do 3 let v denním režimu“. Obsahovou náplň této živnosti vymezuje nařízení vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností, takto: „Výchovná péče o svěřené děti do tří let věku v denním nebo v celotýdenním režimu zaměřená na rozvoj rozumových a řečových schopností, pohybových, pracovních, hudebních, výtvarných schopností a kulturně hygienických návyků přiměřených věku dítěte. Zajišťování bezpečnosti a zdraví dětí, jejich pobytu na čerstvém vzduchu, stravování, spánku v odpovídajícím hygienickém prostředí a osobní hygieny dětí, včetně poskytování první pomoci.“

3.2. Podmínkou vzniku živnostenského oprávnění je jednak splnění všeobecných podmínek provozování živnosti a dále, v případě vázané živnosti, prokázání odborné způsobilosti osoby hodlající tuto živnost provozovat, resp. jí ustanoveného odborného zástupce. Podmínku odborné způsobilosti pro živnost „Péče o dítě do 3 let v denním režimu“ prokáže osoba, která má odbornou způsobilost:

- k výkonu povolání všeobecné sestry, zdravotnického asistenta, ošetřovatele, porodní asistentky nebo záchranáře podle zákona č. 96/2004 Sb., o nelékařských zdravotnických povoláních, anebo

- k výkonu povolání sociálního pracovníka nebo pracovníka v sociálních službách podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Nutnou podmínkou tedy není oprávnění k výkonu zdravotnického povolání bez odborného dohledu, požadavek odborného vzdělání splňují rovněž osoby oprávněné k výkonu zdravotnického povolání pod odborným dohledem nebo přímým vedením (zdravotnický asistent, ošetřovatel), ale i osoby s jiným než zdravotnickým vzděláním (sociální pracovník, pracovník v sociálních službách).

3.3. Vázanou živnost „péče o dítě do 3 let v denním režimu“ je třeba odlišovat od „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“, jako oboru živnosti volné podle přílohy č. 4 živnostenského zákona. V rámci volné živnosti, která nevyžaduje prokázání žádné odborné způsobilosti, lze zajišťovat pouze „příležitostné krátkodobé hlídání dětí (včetně dětí do tří let věku)“¹⁰ a z vymezení její obsahové náplně¹¹ je zřejmé, že je zaměřena na poskytování služeb přímo v rodinách.

3.4. Provozovatel živnosti „péče o dítě do 3 let v denním režimu“ je povinen dodržovat hygienické požadavky vyplývající ze zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a z provádějící vyhlášky k § 7 tohoto zákona. Tato vyhláška stanoví hygienické požadavky na prostorové podmínky, vybavení, provoz, osvětlení, vytápění, mikroklimatické podmínky, zásobování vodou a úklid a vztahuje se i na provozování živnosti péče o dítě do 3 let věku v denním režimu.

3.5. Živnostenské úřady provádějí v rámci své působnosti živnostenskou kontrolu, kdy sledují, zda jsou plněny povinnosti vyplývající ze živnostenského zákona i ze zvláštních právních předpisů vztahujících se na živnostenské podnikání. V případě zjištění nedostatků jsou oprávněny uložit podnikateli jejich odstranění, uložit pokutu, případně rozhodnout o pozastavení či zrušení živnostenského oprávnění.

3.6. Podle veřejně přístupných údajů živnostenského rejstříku se počet podnikatelů provozujících vázanou živnost „Péče o dítě do 3 let v denním režimu“ pohybuje kolem stovky. Tato informace ovšem nevypovídá nic o počtu míst, která jsou v takto provozovaných zařízení zřízena.

⁹ Zdroj: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

¹⁰ nařízení vlády č. 278/2008 Sb.: „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost, zejména zajišťování chodu domácnosti (vaření, úklid, praní, žehlení, péče o zahradu a podobně), individuální péče o děti nad tři roky věku v rodinách, příležitostné krátkodobé hlídání dětí (včetně dětí do tří let věku), péče o osoby vyžadující zvýšenou péči, obstarávání nákupů a jiných záležitostí souvisejících s chodem domácnosti a jiná obstaravatelská činnost. Obsahem činnosti není péče o děti do tří let věku v denním režimu, ostražování osob a objektů (osobní strážníci, hlídači a podobně) a další činnosti související s chodem domácnosti, jež jsou předmětem živností řemeslných, vázaných a koncesovaných.“

¹¹ vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých

4. Legislativní změny

Nový zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále „zákon o zdravotních službách“) obsahuje komplexní úpravu poskytování zdravotní péče (resp. zdravotních služeb dle nové terminologie) a v § 128 zrušuje celou řadu dosud platných právních předpisů v této oblasti. S účinností od 1. dubna 2012 se tak zrušuje mj. zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, tedy zákon, který dosud definuje jesle jako zvláštní dětská zdravotnická zařízení. Zákon o zdravotních službách již jesle mezi zdravotnická zařízení nezařazuje. Důsledky nové právní úpravy na fungování stávajících jeslí jsou upraveny v přechodných ustanoveních zákona o zdravotních službách, konkrétně v § 124 odst. 1, kde se stanoví, že provozování jeslí jako zdravotnických zařízení podle dosavadních právních předpisů se ukončí nejpozději do 12 měsíců ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona; do té doby není dotčeno právo provozovat tato zdravotnická zařízení ve stejném rozsahu, v jakém byla provozována ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona.

V důvodové zprávě k zákonu o zdravotních službách se jako důvod vyřazení jeslí ze sítě zdravotnických zařízení uvádí, že Ministerstvo zdravotnictví nepovažuje za nezbytné, aby péče o všestranný rozvoj zdravých dětí do 3 let věku byla dále poskytována v režimu zdravotnického zařízení, tedy, aby zdravé děti pobývaly ve zdravotnickém zařízení. Důvodová zpráva dále poukazuje na právní úpravu vázané živnosti „péče o dítě do 3 let věku v denním režimu“, jejímž obsahem je obdobná činnost jako v jeslích, přičemž tato činnost není vykonávána ve zdravotnickém zařízení. Dle důvodové zprávy živnostenský zákon stanoví dostatečné podmínky pro výkon této činnosti z hlediska zajištění potřebné péče o děti, včetně požadavků na odbornou způsobilost osob poskytujících tuto péči.

Závěr

Z uvedeného vyplývá, že provozovatelé stávajících jeslí – zdravotnických zařízení, musí, chtějí-li pokračovat v jejich provozování, nejpozději do 1. dubna 2013 přijmout opatření k přizpůsobení se nové právní situaci, tj. provést u živnostenského úřadu ohlášení vázané živnosti „péče o dítě do 3 let věku v denním režimu“. Týká se to zejména obcí, resp. jimi zřízených právnických osob, neboť – jak vyplývá ze statistických informací – naprostou většinu jeslí v režimu zdravotnických zařízení provozují právě obce.

Mateřská a rodičovská dovolená – změny v roce

2012

Lucie Otáhalová

Rok 2012 přinesl celou řadu změn v oblasti sociálního zabezpečení, nemocenského a důchodového pojištění a státní sociální podpory. Tzv. sociální reforma ovlivní i rodiče pečující o děti a zasáhne do práv a nároků, které vyplývají z jejich právního postavení.

Peněžitá pomoc v mateřství

Nárok na peněžitou pomoc v mateřství, neboli mateřskou, má matka nebo otec dítěte, kteří byli v určitém období před porodem nemocensky pojištěni. Nárok na peněžitou pomoc v mateřství mají osoby, kterou jsou zaměstnány a za určitých podmínek i nezaměstnaní, či osoby samostatně výdělečně činné. Zaměstnanci jsou nemocensky pojištěni ze zákona a nárok na peněžitou pomoc v mateřství jim vznikne, pokud doba pojištění trvala alespoň 270 dnů v posledních dvou letech. Nezaměstnaným vznikne nárok na peněžitou pomoc v mateřství v případě, že jsou v tzv. ochranné lhůtě, která trvá tak dlouho, jak dlouho trvalo poslední zaměstnání, maximálně však 180 dnů. U osob samostatně výdělečně činných je účast na nemocenském pojištění dobrovolná a je nutné nejprve se k ní přihlásit. Aby vznikl nárok na peněžitou pomoc v mateřství, je nutné, aby nemocenské pojištění trvalo alespoň 270 dnů v posledních dvou letech a zároveň alespoň 180 dní v posledním roce (tj. před nástupem na peněžitou pomoc v mateřství). Muži (otcové) mají nárok na peněžitou pomoc v mateřství, pokud o dítě pečují.

U této dávky nemocenského pojištění zůstane zachována možnost, aby se matka a otec dítěte v jejím pobírání střídali. Připomeňme, že otec může peněžitou pomoc pobírat také – tato změna byla v českém právním systému zavedena od roku 2009. Podmínkou je, aby otec s matkou uzavřeli písemnou dohodu o převzetí dítěte do péče. Dohodu je možné uzavřít nejdříve od uplynutí šestinedělí, slovy zákona tedy od počátku 7. týdne od porodu. Střídání otce s matkou v pobírání peněžitě pomoci v mateřství bylo v uplynulých letech využíváno i tak, že rodiče dohodu o převzetí dítěte uzavřeli pouze na dva dny – nejlépe na víkend. To mělo pro rodinu jeden praktický a finančně nezanedbatelný důsledek – peněžitá pomoc v mateřství se nově vypočítala z platu otce. Toto „víkendové převzetí“ bylo tedy logicky používáno v rodinách, kde má otec vyšší příjem než matka. Zpětné převzetí dítěte do péče matky navíc neznamená, že se peněžitá pomoc v mateřství odvozuje znovu od příjmu matky – dávka už se totiž znovu nepřepočítává. Pro rodinu tak víkendové převzetí dítěte znamená nejen zvýšení peněžitě pomoci v mateřství, ale i to, že nepřijde o příjem otce. Tomu se zákonodárce snaží od 1. ledna zamezit. Zavedl tedy podmínku, že převzetí dítěte otcem má trvat nejméně 7 dní. Pravidlo o nepřepočítávání peněžitě pomoci v mateřství se však nemění. V rodinách, kde má vyšší příjmy muž – otec dítěte – je tedy logicky výhodnější, aby dítě převzal do své péče na oněch 7 dní a poté dítě „předal“ zpět do péče matce. To se jeví jako ekonomicky nejvýhodnější a zákonem dovolené jednání.

Dodejme, že peněžitou pomoc v mateřství vyplácí okresní správa sociálního zabezpečení. Žádost o její přiznání se podává u zaměstnavatele.

Jen úspěšné studentky

Změn se dočkají také studentky. Ty měly až dosud nárok na peněžitou pomoc v mateřství pouze v případě, že do období 270 dnů ode dne úspěšného ukončení studia připadl počátek 6. týdne před očekávaným dnem porodu. Od ledna 2012 byla podmínka, že počátek šestého týdne před očekávaným dnem porodu musí připadnout do období 270 dnů ode dne úspěšného ukončení studia, zrušena. Studentkám se tedy jako čekací doba započte pouze doba studia na střední, vyšší odborné a vysoké škole nebo konzervatoři, a to pouze tehdy, jestliže studium zakončily úspěšně. V praxi to znamená, že studentky, které porodí před úspěšným ukončením studia, nebo studium ukončí „neúspěšně“, budou mít pouze nárok na rodičovský příspěvek.

Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek jako dávka státní sociální podpory je v prvním období po narození dítěte (tedy v době, kdy zaměstnanci pobírají peněžitou pomoc v mateřství) záchytnou sítí pro ty, kdo z různých důvodů nárok na peněžitou pomoc v mateřství nemají. Zaměstnanci jej mohou pobírat poté, co jim nárok na peněžitou pomoc v mateřství skončí. Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který o dítě

celodenně pečuje, nejdéle do 4 let věku dítěte. Za celodenní péči rodiče se považuje i případ, pokud děti do dvou let navštěvují jesle a/nebo mateřskou školu – nejdéle ale po dobu 46 hodin měsíčně. Děti starší dvou let mohou nově od ledna 2012 tato zařízení navštěvovat neomezeně, aniž by rodič ztratil nárok na rodičovský příspěvek.

Od ledna 2012 je určena celková částka určená k výplatě na jedno (nejmladší) dítě v rodině. Ta činí 220 000 Kč.

Rodič, který má nárok na peněžitou pomoc v mateřství, si může zvolit měsíční výši rodičovského příspěvku (samozřejmě do vyčerpání maximální částky). Tuto volbu je možné provést jednou za tři měsíce, rychlost vyčerpání celkové částky lze tedy vždy po třech měsících měnit. Možnost volby je zachována i v případě, že nárok na peněžitou pomoc v mateřství vznikl druhému z rodičů než tomu, kdo o rodičovský příspěvek žádá. To je novinka oproti minulé právní úpravě, kdy mohl délku čerpání rodičovského příspěvku volit pouze ten rodič, který měl nárok na peněžitou pomoc v mateřství. Výše rodičovského příspěvku, jakou si může rodič zvolit, není neomezená: její horní hranicí je výše peněžité pomoci v mateřství, na kterou měl rodič nárok.

Pokud na peněžitou pomoc v mateřství nemá nárok ani jeden z rodičů, náleží měsíční rodičovský příspěvek ve výši 7 600 Kč do konce 9. měsíce věku dítěte a 3 800 Kč od 10. měsíce věku dítěte do jeho 4 let. Rychlost jeho čerpání si nelze stanovit a měnit.

Další změna nastala u rodičů dětí se zdravotním postižením. Ti už nebudou moci čerpat tzv. prodloužený rodičovský příspěvek do 7 let věku dítěte souběžně s příspěvkem na péči. Budou se muset rozhodnout, kterou z těchto dvou dávek využijí.

Žádost o rodičovský příspěvek se podává u krajské pobočky Úřadu práce.

Sankce pro rodiče, kteří neposílají děti do školy

Rodičům, kterým byla pravomocně uložena sankce za neplnění povinností souvisejících s řádným plněním povinné školní docházky u staršího dítěte, bude odebrána část rodičovského příspěvku, konkrétně 22 800 Kč. U rodičů, kteří nemají nárok na peněžitou pomoc v mateřství, se sankce projeví nevyplacením rodičovského příspěvku po dobu 3 měsíců. O uložení takové sankce jsou rodiče povinni informovat orgán státní sociální podpory.

Jak mají postupovat rodiče, kterým vznikl nárok na rodičovský příspěvek před 1. lednem 2012?

Tito rodiče mají dvě možnosti:

3. čerpat rodičovský příspěvek za stejných podmínek jako dosud, nebo
4. požádat písemně o změnu rodičovského příspěvku podle nové právní úpravy platné ode dne 1. ledna 2012. Částky rodičovského příspěvku vyplacené před 1. lednem 2012 se započtou do celkové částky rodičovského příspěvku.

Pro rodiče může být přechod na novou právní úpravu výhodný v tom, že v takovém případě se nebude u dětí starších dvou let sledovat jejich návštěva předškolních zařízení.

Více ochrany v zaměstnání

Zákoník práce přinese po novele účinné od 1. ledna 2012 pozitivní změnu. Zákaz dát výpověď těhotné ženě, ženě na mateřské dovolené či muži na rodičovské dovolené se rozšíří i na situace, kdy zaměstnavatel dosud výpověď dát mohl, a to na případy, kdy se zaměstnavatel nebo jeho část přemísťuje. Zaměstnavatel tedy může dát výpověď těhotné ženě a rodiči na mateřské (otcovské) dovolené pouze z důvodu, pro který by jinak mohl zrušit pracovní poměr a v případě, že se zaměstnavatel nebo jeho část ruší.

Různé možnosti řešení nízkých kapacit mateřských škol

Hana Märzová, Veronika Pavlovská

Úvod

Nedostatečná kapacita veřejných mateřských škol je jedním ze stále řešených problémů rodinné politiky v České republice. Veřejné mateřské školy jsou a měly by být základem systému péče o předškolní děti, a to především pro svoji finanční a místní dostupnost pro většinu obyvatel. Zřízení a provoz mateřských škol je především v rukou obcí, přestože školky mohou být zřizovány i kraji nebo státem. A tak právě obce čelí v poslední době velké poptávce o místa v mateřských školách. Je v zájmu obcí snažit se hledat řešení a kapacitu školek navyšovat. Nespokojení rodiče – voliči mají snadnou možnost, jak svou nespokojenost prostřednictvím hlasování ve volbách dát najevo a změnit tak vedení obce.

Obce hledají různé cesty, jak kapacitu mateřských škol zvýšit. Tou nejzřejmější je nejspíš výstavba nových objektů a zřízení nových mateřských škol. Toto řešení je ale nejen velmi finančně náročné. Z dlouhodobého hlediska může být také nekonceptní. V okamžiku, kdy porodnost, a tím i zájem o místa ve školách, klesne, zůstanou obcím prázdné objekty, jejichž využití k jiným účelům je nesporně komplikované a udržování finančně nákladné. V této studii jsme se proto zaměřily na jiné, alternativní způsoby navyšování kapacity mateřských škol, které s výstavbou nových školek nebo rozšiřujícími přístavbami stávajících nepočítají, případně jsou vystavěné objekty snadno využitelné k jiným účelům (odkazujeme na možnost výstavby kontejnerových či modulových školek).

Vycházíme z reálných zkušeností obcí a městských částí, což nám umožňuje vedle představení různých možných způsobů navyšování kapacity upozornit také na problémy, které jsou způsobeny nastavenou legislativou a kterými jsou obce možná zbytečně omezovány. Celkem jsme s prosbou o spolupráci a informace oslovily přes 60 obcí a městských částí a asi polovina z nich se s námi ochotně podělila o své cenné zkušenosti. Představujeme taková řešení, která považujeme za funkční, praktická a snadno využitelná i dalšími zřizovateli, nebo se snažíme upozornit na situace, ve kterých by obce mohly a měly využít služeb soukromých firem (situace jednání s developery, kteří v obci realizují výstavbu nových domů a bytů).

Kontejnerové školky

Výstavba kontejnerových (modulových, montovaných) školek umožňuje v relativně rychlé době a za přiměřenou cenu navýšit kapacitu mateřských škol pomocí výstavby nových objektů. Pokud to hygienické normy dovolují (například velikost zahrady náležející k mateřské škole), lze pomocí kontejnerové stavby realizovat přístavbu ke stávající budově mateřské školy, nebo je možné vybudovat pomocí kontejnerových či modulových staveb nový objekt na novém, vhodném místě. Legislativní nároky na kontejnerové školky jsou stejné jako na školky klasické, rozdíl je především ve způsobu a rychlosti výstavby. Modulové či kontejnerové stavby lze realizovat formou pronájmu či vlastnictví kontejnerových prvků.

Vedle rychlosti výstavby je výhodou těchto staveb možnost jejich snadné demontáže či případně snadná změna účelu využívání objektu. Potenciál kontejnerových školek tedy může spočívat v tom, že jsou rychlým řešením při akutní nedostatečné kapacitě a poté je lze demontovat nebo změnit účel využívání, když dojde k poklesu zájmu o mateřské školy.

Výhody také plynou z typu kontejnerové stavby a její realizace – lze očekávat standardní kvalitu, objekt

se nedá příliš zkazit při výstavbě a nepřichází v úvahu vícepráce. Určitým problémem může být, že kontejnerové stavby jsou spíše univerzálním prostorem: mohou tak nastat konkrétní rozměrové a provozní potíže, které se nedají uspokojivě vyřešit. Je nutné je přijmout a překonávat je v každodenním provozu.

Jak shrnuje jeden z našich respondentů, který má s realizací kontejnerové školky zkušenosti: „Výstavbu modulové školky můžeme doporučit i jiným obcím, které upřednostňují rychlost výstavby a standardní kvalitu. Není to recept pro obec, která musí postavit co nejlevněji, eventuálně má specifické požadavky na umístění objektu a jeho užité vlastnosti. Opravdu invenční individuální projekt MŠ je samozřejmě z hlediska užitných vlastností lepší.“ Z jeho zkušenosti také oproti jiným vyplývá, že výstavba modulové školky není levnější než konvenční typ staveb. Pavilon pro 50 dětí přišel obec na 11 milionů Kč a byl celý financován z rozpočtu obce. Při realizaci stavby nenarazili kromě odporu opozice na žádné problémy a výstavba dvou objektů v podobě kontejnerových školek (pro 25 a 50 dětí) jim pomohla snížit problém nedostatečné kapacity mateřských škol.

Přípravné třídy

Zřizování přípravných tříd a jejich provoz se řídí podle § 47 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, a § 7 vyhlášky č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. Obec, svazek obcí nebo kraj mohou se souhlasem krajského úřadu zřizovat přípravné třídy základní školy pro děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky, které jsou sociálně znevýhodněné a u kterých je předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj. Nejmenší počet dětí ve třídě je 7, nejvyšší 15. O zařazení žáka do přípravné třídy rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce dítěte a na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení. Obsah vzdělávání je součástí školního vzdělávacího programu a řídí se Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Cílem činnosti je především naučit děti českému jazyku, vzájemné komunikaci a základům sebeobsluhy.

Děti obvykle navštěvují školu na 4 hodiny dopoledne, většina tráví čas i v družině, v rámci přípravných tříd je tedy zajištěna celodenní péče a jsou v tomto smyslu skutečnou náhradou mateřských škol. Vyučování vede učitelka se vzděláním v oblasti předškolní pedagogiky. Docházka dítěte do přípravné třídy je bezplatná. Na přípravnou třídu obdrží škola finanční prostředky z krajského úřadu (přímé výdaje do školství, finanční prostředky přidělené MŠMT) podle krajského normativu jako na třídu v mateřské škole.

Přípravné třídy tak odlehčují školám od nejstarších žáků a uvolňují místa těm mladším. Do mateřských škol by tak mohly nastupovat nejen tříleté, ale v případě zájmu i dvouleté děti. Řeší také současný problém s velkým množstvím dětí s odkladem povinné školní docházky. Z tohoto hlediska by proto bylo vhodné odstranit omezení definované zákonem a umožnit zařazovat do přípravných tříd všechny předškolní děti. Obce by tak také mohly využívat případných volných tříd v základních školách a pružně s kapacitami základních a mateřských škol nakládat podle aktuálního zájmu a potřeb obyvatel

Dlouhodobá práce s kapacitou mateřských škol

Existují i možnosti, jak spravovat objekty mateřských škol tak, aby bylo možné reagovat na demografické poklesy či nárůsty nebo migraci obyvatel. Při poklesu zájemců o mateřské školy tak není třeba mateřské školy rušit, ale snahou je udržet je všechny v provozu za pomoci rušení tříd a pronájmu uvolněných prostor.

Popisovat budeme zkušenosti z jedné pražské městské části, kde zřizovací listiny škol umožňují ředitelkám pronajímat prostory ve školách, pokud nebude tato činnost narušovat hlavní činnost školy.

V situaci, kdy nebyl v předchozích letech dostatek dětí, preferoval zřizovatel mateřských škol takovou naplněnost tříd, aby bylo možné školu na základě dotace Magistrátu hlavního města Prahy provozovat (normativy nastaveny na 24 dětí ve třídě). Z provozu byly postupně vyjmuty třídy, většinou jedna třída mateřské školy, které pak byly díky aktivitě ředitelky pronajaty, obvykle krátkodobě na dobu jednoho roku. Pokud byl pronájem dlouhodobý, byl smluvně zajišťován městskou částí.

Hospodářský výsledek z těchto pronájmů pomáhal školám doplnit rozpočet a zvládat tak snáze provozní zátěž i případné dofinancování platů zaměstnanců. Změna počtu aktivních tříd se odráží ve statistických výkazech a vzhledem ke spolupráci s MHMP nebyl problém včas upozornit na případné úpravy. Uvedení zpět do provozu probíhalo v podobném modelu: rozhodnutí zřizovatele – informace MHMP – uvedení do provozu s pomocí získaných prostředků z pronájmů, eventuálně s pomocí zřizovatele. V průběhu let se tedy neměnily kapacity škol ani zápis ve školském rejstříku, ale pouze procento jejich naplněnosti.

Pronájmy byly různorodé, ale vždy bylo snahou, aby buď obohatily, nebo alespoň nenarušovaly provoz mateřské školy. V rámci mateřských škol tak fungovala realitní kancelář, APLA (pro autistické děti ve speciálních MŠ), fit studio, logopedická ordinace, rodinné studio pro děti od 6 měsíců, skladové prostory firmy zabývající se prodejem hraček, ordinace lékařky praktikující alternativní medicínu či masér. Některé zůstaly dodnes, jen v menších prostorách.

Výstavba nové MŠ developery, kteří v dané lokalitě budují nové byty

Častým důvodem nedostatečné kapacity MŠ bývá nová výstavba obytných domů v dané lokalitě. Do domů se nastěhují mladé rodiny a stávající mateřské školy nemohou vyhovět zvýšené poptávce po umístění dětí. Takovému stavu je možné předejít včasným vyjednáváním s developery, kteří hodlají na území obce nebo městské části vystavět nové byty. Developeri mohou pro své klienty – občany, kteří si od nich zakoupí byty – vybudovat na vlastní náklady mateřskou školu nebo na ni alespoň přispět. Pomohou tím nejen městu a občanům, ale i sobě, protože tak mohou zvýšit atraktivitu lokality, v níž budou nabízet bydlení.

O výstavbě mateřské školy v současné době vyjednává s developery například městská část Praha-Řeporyje. K vyjednávání je podle zástupců této městské části nutné přistoupit opravdu včas – v době, kdy investoři dosud nemají vydané územní rozhodnutí o umístění stavby. Vzhledem k tomu, že se k rozhodnutí musí obec nebo městská část vyjádřit, otevírá se jí prostor pro vyjednávání. Pokud již investor má vydané územní rozhodnutí, postavení obce ve vyjednávání se tím přirozeně značně ztěžuje.

Vytvoření tříd mateřské školy v budově základní školy

Pro zvýšení kapacity mateřských škol je možné využít volné prostory v základních školách, jako to učinili například v Domažlicích nebo v městských částech Praha 2 a Praha 10. Výhodou takového řešení je rychlost, s jakou se tak dá učinit, a poměrně nízká finanční náročnost. Záleží ale na specifických podmínkách obce, zda je vůbec možné, aby v základní škole třídy mateřské školy zřídila.

Vedení města Domažlice začalo řešit nízkou kapacitu mateřských škol v roce 2009. Jedním z využitých řešení bylo právě vybudování mateřské školy při Základní škole Msgre. B. Staška. O tom městské zastupitelstvo rozhodlo 30. 6. 2010 a již 1. září 2010 do nově zbudované MŠ mohlo nastoupit 40 dětí. Pro další školní rok pak byla kapacita této MŠ zvýšena o dalších 35 míst. Reakce rodičů, jejichž děti byly umístěny do této nové mateřské školy, jsou – podle neoficiálních zpráv – jednoznačně pozitivní.

Aby v základní škole mohly vzniknout třídy mateřské školy, bylo třeba upravit pouze sociální zařízení, vybudovat a ubourat přičky, nově vymalovat a dodat nové vybavení. Stavební úpravy si vyžádaly

asi 2 200 000 Kč a nábytek a hračky vyšly na další milion korun. Kromě toho, že takové řešení bylo oproti výstavbě nového objektu poměrně levné, je výhodou i skutečnost, že ve chvíli, kdy opět klesne počet dětí v mateřských školách a naopak naroste počet dětí ve školách základních, nebude problém tuto mateřskou školu zavřít a přetvořit ji opět na třídy ZŠ nebo uvolněné prostory použít pro mimoškolní aktivity dětí. To bude vyžadovat nanejvýš přebudování příček. Nepotřebné vybavení se jednoduše přesune do některé jiné mateřské školy ve městě.

Spolupráce s mateřskými centry a různými soukromými subjekty

V mnoha obcích dnes existují mateřská centra i jiná soukromá zařízení zprostředkovávající především různé formy hlídání dětí nebo volnočasové aktivity a kurzy pro děti i jejich rodiče. Pro obce může být výhodné s těmito subjekty navázat spolupráci a podpořit jejich služby hlídání dětí, které mohou alespoň zčásti nahradit mateřské školy. Ve srovnání s výstavbou nové mateřské školy je toto řešení rychlé a poměrně levné.

V Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi roste z důvodu výstavby ve městě i v přilehlých oblastech a z důvodu rozšiřujícího se spojení s Prahou poptávka po umístování dětí do mateřských škol. Ta ale není doprovázena rozšiřováním kapacit mateřských škol. V roce 2011 tak bylo podáno 340 žádostí o umístění dětí v mateřské škole, z čehož pouze 177 bylo vyhověno. Město tuto situaci řeší spoluprací s mateřským centrem Brandýský Matýsek, o.s. a soukromou Miniškolou Sluníčko. V obci pak působí ještě několik dalších soukromých zařízení.

Město zajistilo pro Brandýský Matýsek volné prostory v základní škole, které také upravilo a vybavilo pro provozování Matýskova dětského klubu, jenž slouží jako denní stacionář pro děti od 3 let. Klub navštěvuje 24 dětí, které nebyly přijaty do mateřských škol. Město uzavřelo s Brandýským Matýskem smlouvu o poskytnutí finančních prostředků na provoz klubu. Z nich je hrazena především mzda pedagožky, k níž jsou v klubu navíc na zkrácené úvazky zaměstnávány ženy na a po rodičovské dovolené. Na oběd chodí děti do školní jídelny. Kromě tohoto klubu provozuje Brandýský Matýsek (již bez dotací od města) různé další formy hlídání dětí. Rodiče také mohou umístit své děti do Miniškolky Sluníčko, přičemž deseti z nich město poskytuje částečnou úhradu školného tak, aby bylo pro rodiče únosné.

Podle jednoho z našich respondentů „vedená zařízení nejsou zařazena do rejstříku škol a školských zařízení a pracují na základě živnostenského oprávnění. To je možné provádět pod volnou živností Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti. Výhodou soukromých mateřských školek se živnostenským oprávněním je to, že nejsou limitovány složitou legislativou pro svou činnost. I přesto pracují s dětmi na základě vzdělávacích programů s nabídkou různých aktivit pro rozvoj dětí.“

Lesní mateřské školy

Přestože je myšlenka lesních mateřských škol v České republice poměrně velkou novinkou, rychle si nachází své příznivce. Města a obce zatím bohužel tuto formu předškolního zařízení pro děti příliš nepodporují. V tom může hrát svoji roli i skutečnost, že toho o lesních MŠ mnoho neví. Lesní mateřské školy by přitom mohly být pro města přínosem. Ke své činnosti toho tyto školky mnoho nepotřebují a mohou ulevit náporu na nízké kapacity klasických mateřských škol. Důkazem obliby, které lesní MŠ dosahují u rodičů, i jejich nenáročnosti je jejich rozšíření např. v sousedním Německu, kde jich bylo v roce 2008 již tisíc. K tomuto rozšíření ovšem v Německu pomohlo i legislativní uznání lesních MŠ a s tím spojené státní financování, o kterém se v České republice zatím vyjednává. Asociace lesních

mateřských škol registruje v současnosti v celé České republice 32 lesních mateřských škol, obvykle v blízkosti Prahy a větších krajských měst, a jejich počet neustále narůstá.

Lesní mateřské školy nepotřebují budovu, vždyť „les je jedno velké hřiště a příroda je moudrá učitelka“, jak se píše na webu Asociace lesních MŠ (www.lesnims.cz). Děti v lesních MŠ proto tráví celý rok venku, pouze ve velmi nepříznivém počasí nebo v návaznosti na vzdělávací program se uchylují do knihoven, muzeí, jezdí na různé výlety „do města“ atd. Lesní MŠ ale přece jen potřebují určité zázemí. Obvykle mají postavenou jurtu, týpí, maringotku nebo srub, kde se skladují různé pomůcky a náhradní oblečení a kde děti především v zimě jedí a odpočívají. Lesní MŠ se také liší od klasických MŠ, pokud jde o počet dětí a pedagogů – v lesní MŠ je jedna skupinka tvořena optimálně 15 dětmi doprovázenými vždy minimálně dvěma pedagogy. Právě vyšší počet pedagogů na menší počet dětí je velkou výhodou lesních MŠ oproti školám klasickým. Chybějící doprovod dětí je totiž ředitelkami klasických mateřských škol uváděn jako největší překážka pro častější pobyt dětí venku. Ten je podle výzkumů i zkušeností z lesních školek pro děti v dnešní době v mnoha ohledech přínosný.

Lesní mateřské školy u nás bohužel zatím nemohou být zařazeny do rejstříku škol MŠMT, a proto obvykle pracují jako občanská sdružení. V názvu z toho důvodu nemají označení „mateřská škola“, ale např. „dětský klub“. Dále to znamená, že lesní MŠ nejsou dotovány státem a školné tedy musí v plné výši hradit rodiče dětí. Školné je proto v těchto školkách průměrně desetkrát vyšší než v klasických mateřských školách dotovaných státem. Přitom náklady na provoz lesní MŠ jsou až šestkrát nižší než náklady na provoz klasických školek. Rozdíl je také v počtu dní, které děti obvykle tráví ve školce. Do klasických MŠ chodí děti většinou na pět dní v týdnu, zatímco podle výzkumu nedávno provedeného Asociací lesních MŠ tráví více než polovina dětí z lesních MŠ ve školkách pouze 1-2 dny týdně a dalších 40 % z nich tam pobývá 3-4 dny týdně. To je pravděpodobně z části dáno právě i mnohem vyšším školným v lesních MŠ.

Města a obce mohou lesní mateřské školy podpořit například tím, že jim poskytnou nevyužívaný objekt nebo místnost v blízkosti lesa, kde budou mít zázemí, nebo mohou školkám poskytnout pozemek, na který si budou moci samy školky své zázemí umístit. Města a obce také mohou navrhnout založení „lesní třídy“ při existující klasické školce, jejímiž jsou zřizovateli. Rozšíří tak její kapacitu bez nutnosti budovat nové prostory. Případně mohou podpořit spolupráci lesní MŠ s obecní MŠ například při vyjednání stravování dětí z lesní mateřské školy v jídelně školských zařízení. To bývá poněkud problematické, protože si lesní MŠ z hygienických důvodů většinou nemohou samy vařit. Pro lesní MŠ je tedy v tomto ohledu přínosné, pokud se mohou dohodnout s některou školní jídelnou, z níž si budou moci dovážet jídlo. Lesní MŠ může naopak dětem ze spolupracující školky nabídnout společný program v přírodě nebo účast rodičů na slavnostech, kterými lesní školky pravidelně oživují veřejný prostor.

Dětská skupina

„K 1. červenci 2011 otevřelo ministerstvo práce a sociálních věcí zařízení péče o děti svých zaměstnanců, tzv. dětskou skupinu. Je zde poskytována pravidelná služba péče o dítě s variabilní možností využití buď po celý týden, po část dne, nebo jen některé dny v týdnu. Tím je podporována možnost využití flexibilních forem pracovní doby a pracovního úvazku rodičů – zaměstnanců MPSV.“ („Dětská skupina ministerstva práce a sociálních věcí“, tisková zpráva MPSV z 23. srpna 2011).

MPSV provozuje „dětskou skupinu“ jako vzor pro jiné zaměstnavatele a další subjekty. Zároveň také připravuje legislativu, která provoz „dětských skupin“ upraví po právní stránce. Tzv. dětská skupina by měla vyřešit problém s poskytováním nekrátkodobé nepřiležitostné péče o děti předškolního věku. Tu lze v ČR podle současného právního řádu poskytovat v mateřských školkách zřízených podle školského zákona nebo v soukromých zařízeních, jejichž provoz se řídí živnostenským zákonem. Podle informací MPSV má „navrhovaná právní úprava dětské skupiny za cíl nastavit dosud právně neupravené podmínky

péče o děti v kolektivu dětí, tj. mimo domácnost dítěte, poskytované mimo režim škol a školských zařízení a mimo režim živnostenského podnikání, které zajistí odpovídající kvalitu péče.“

Pokud se totiž poskytovatel péče o děti v současné době rozhodne neposkytovat péči v rámci mateřských škol a zároveň jeho činnost nevykazuje znaky podnikání (to se týká zejména zaměstnavatelů včetně organizačních složek státu zřizujících zařízení péče o děti svých zaměstnanců, nestátních neziskových organizací, obcí a krajů), není povinen řídit se ustanoveními výše jmenovaných právních předpisů, ale poskytování péče musí být v souladu s obecně platnými předpisy, například v oblasti hygieny a stravování, požární a stavební oblasti aj.

V případě, že by vešel v účinnost zákon řešící dětskou skupinu, byli by zřizovatelé dětských skupin povinni splnit navíc i podmínky v něm stanovené (např. odbornou způsobilost pečujících osob a hygienické, provozní a prostorové požadavky). Schválení zákona o dětské skupině, který by měl ideálně vejít v platnost asi v polovině roku 2013, je ale stále poměrně nejisté. Přesto se jedná o důležitý signál MPSV, že je možné poskytovat péči o předškolní děti i mimo školky a mimo živnostenské podnikání, pokud se zřizovatel bude řídit obecně platnými předpisy.

V případě jakýchkoliv dalších dotazů ohledně dětské skupiny je možné kontaktovat Mgr. Jiřinu Pipkovou (jirina.pipkova@mpsv.cz) z MPSV, která má připravovaný zákon řešící dětskou skupinu na starosti.

Rodina a rodinná politika v českém kontextu a diskurzu politických stran

Jana Válková

Rodina a rodinná politika se dostává opětovně po dlouhém období mezi témata, o nichž se mluví na úrovni politické i celospolečenské. V České republice k tomu přispěl „baby-boom“ – nárůst počtu dětí, které jsou potomky silných ročníků let sedmdesátých. Zároveň ovšem zájem o rodinu vzrůstá v souvislosti se dvěma klíčovými procesy – stárnutím populace a situací na trhu práce. Demografický vývoj v evropských společnostech není všeobecně nijak příznivý. Prodlužuje se průměrná délka života a porodnosti pro zachování populace nad mírou 2,1 nedosahuje žádná ze zemí Evropské unie. Nad průměrem evropské sedmadvacítky¹² se drží pouze Irsko, Francie, skandinávské země, Velká Británie, Belgie a Nizozemsko (Eurostat, 2012a), přičemž průměrný věk evropských matek roste¹³ a může docházet k tomu, že druhá či třetí mateřství nejsou realizována (Možný, 2002). Sociální stát je vedle dalších principů založen také na mezigenerační solidaritě a z tohoto hlediska je logické, že sílí tlak na zvýšení počtu narozených dětí. Zároveň dochází k vývoji a změnám ve fungování trhu práce. Stále větší důraz je kladen na úroveň lidského kapitálu a pracovní síly, schopnost celoživotního učení a nepřerušovanou pracovní trajektorii jako podmínku eliminace rizika ztráty či zastarání znalostí a dovedností. Mimo to ovšem roste zájem o flexibilní pracovní sílu, a to ve všech formách flexibility – externí numerické, interní numerické, mzdové a funkční (Wilthagen, Tros, 2004). Jak například uvádí Sirovátka (2009), tyto formy flexibility, a z nich především flexibilita časová, která je pro rodiče malých dětí důležitá, jsou u pracovníků na sekundárním trhu práce přizpůsobovány potřebám zaměstnavatele nikoliv zaměstnance. Dále se ukazuje, že u osob ohrožených nezaměstnaností v ČR je za největší bariéru nalezení zaměstnání pocítován faktor nerovnováhy mezi rodinnými povinnostmi a požadavky pracovního místa, přičemž u matek je síla asociace těchto problémů dvakrát větší než u otců (Plasová, Válková, 2009). Přítomnost dítěte v rodině pak významně ovlivňuje možnost žen (nikoliv však mužů) bez problémů sladit zaměstnání a rodinný život (Plasová, Válková, 2009).

Existuje zde konflikt mezi požadavky a očekáváními zaměstnavatelů a zajišťováním rodičovské péče o dítě, který může přispívat k odsouvání mateřství do pozdějšího věku (a případně ke snižování porodnosti). K řešení takové situace mohou opatření státu v různé míře přispívat (Esping-Andersen, 2007, Esping-Andersen, 2009), a proto je rodinné politice postupně věnováno více pozornosti.

Na evropské úrovni se rodinné politiky dotýká několik strategických dokumentů. Již v Lisabonské strategii (Presidency Conclusions: Lisbon European Council, 2000) najdeme zmínku o opatření rodinné politiky – denní péči o děti – uvedenou v části o modernizaci evropského sociálního modelu formou investic do lidských zdrojů a budováním aktivního sociálního státu. Podle této strategie by se měly státy EU snažit o posilování aspektů rovných příležitostí, včetně sladování pracovního a rodinného života za pomoci nastavení benchmarkingu pro zlepšení poskytování péče od dětí (Presidency Conclusions: Lisbon European Council, 2000). Následně se péčí o děti ve vazbě na Evropskou strategii zaměstnanosti zabývala Rada EU v Barceloně v roce 2002. Byly zde nastaveny „barcelonské cíle“ v poskytování denní péče o děti (90 % dětí ve věku 3 až 6 let a 33 % dětí mladší 3 let by mělo být umístěno v institucích denní péče o děti) (Presidency Conclusions: Barcelona European Council, 2002). Tyto cíle se pak společně s důrazem na podporu mužů v pobírání rodičovského příspěvku objevily v Cestovní mapě k rovnosti mezi ženami a muži na roky 2006 až 2010 (A Roadmap, 2006). Podle tohoto dokumentu měly státy EU směřovat k dosažení barcelonských cílů za využití Strukturálních fondů EU.

Česká vláda se v průběhu českého předsednictví EU snažila rozpoutat diskuzi o barcelonských cílech, které se nedařilo a stále nedaří plnit. Mezi hlavní deklarované motivy této snahy patřila svoboda rozhodování rodin a zajišťování péče o dítě, nákladnost systému veřejné péče či specifická zkušenost

12 Průměrný věk českých matek byl v roce 2009 29,43 roku a Česko tak bylo na 11. příčce mezi evropskými zeměmi (Eurostat, 2012b).

13 Tento dokument navazuje na Rámcovou strategii pro rovnost mezi ženami a muži na léta 2001-2005 a vymezuje 6 prioritních oblastí pro akce vedoucí k posilování generové rovnosti.

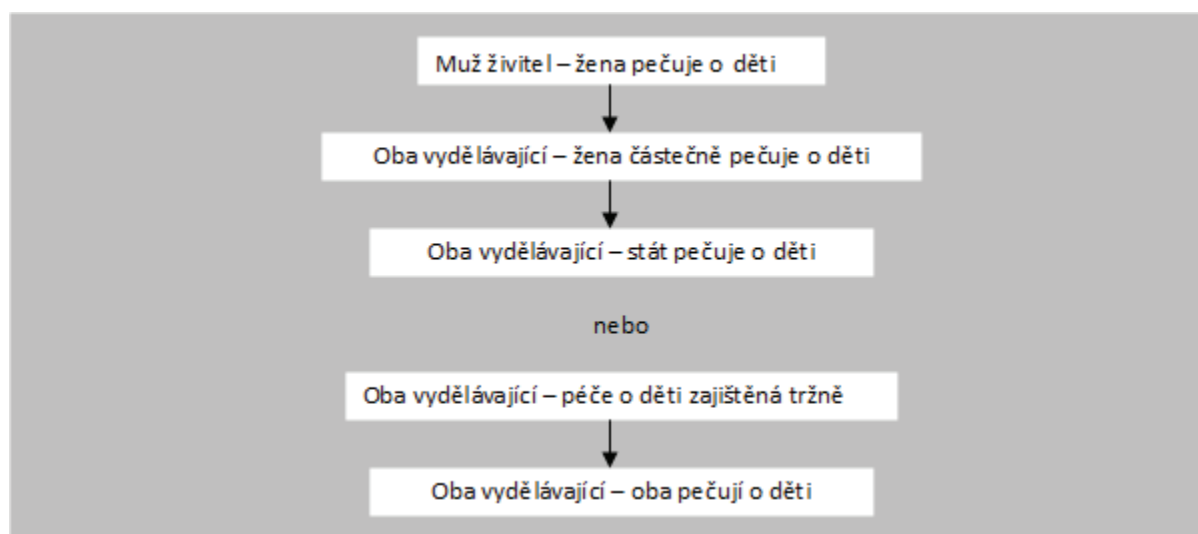
České republiky s jeselskou péčí v době komunismu s odkazem na pediatrický a psychologický výzkum (Dvanáct bodů, 2010). Argumenty tehdejší vlády proti péči o děti ve veřejných zařízeních byly posíleny o referenci na „pro-rodinný balíček“ – souhrn návrhů opatření v rodinné politice obsahující mj. návrh na zavedení nerodičovské péče formou vzájemné rodičovské výpomoci (sousedského hlídání). V dalším strategickém dokumentu EU Evropa 2020 na další desetiletí jsou zmínky o rodině a rodinné politice ještě méně patrné. Dle této strategie by členské státy měly směřovat své úsilí k odstraňování segmentace trhu práce a umožnit sladování pracovního a rodinného života, jakož i posilovat nové cesty k rovnováze mezi prací a soukromým životem a zavádět politiky aktivního stárnutí (Europe 2020, 2010). Tato strategie už jednoznačně nedefinuje posílení přístupu k institucionální péči a opatření na národní úrovni, která mají napomáhat participaci na trhu práce a odstraňování genderových nerovností. Ukazuje se, že strategické dokumenty EU rodinnou politiku jednoznačně nevymezují a spíše doporučují zavedení určitých opatření rodinné politiky, a to vždy ve vazbě na genderovou rovnost na pracovních trzích a zaměstnanost žen.

Rodinná politika v českém politickém diskurzu

Obdobně jako na úrovni EU, ani české politické strany ve svých dokumentech nedefinují rodinu a rodinnou politiku jako takovou, nicméně mají své vize o tom, jak by měla opatření rodinné politiky vypadat a kdo by měl být klíčovým aktérem nesoucím největší zátěž péče o dítě. Z navrhovaných opatření politických stran můžeme usuzovat, jaké jsou preferované vzorce rozdělení péče o dítě mezi otce, matku, trh a stát.

Modely rozdělení péče

K analýze preferovaného rozdělení denní péče o dítě dle českých politických stran použijeme schéma vyvinuté Cromptonovou (1999). Toto schéma zahrnuje pět modelů rozdělení péče o dítě mezi rodiče, stát a trh (obrázek 1) od tradičního k ideálnímu .

Obrázek 1 Genderové rozdělení práce od tradičního k ideálnímu

Zdroj: Crompton (1999)

Mezi těmito vymezenými modely se nachází tradiční model muže-živitele a ženy-pečovatelky s modifikovaným modelem, kdy žena pracuje na částečný úvazek, když je dítě/děti malé. Alternativou k tomuto rozložení je model, kdy oba rodiče pracují a denní péče o dítě je zajišťována v institucích či jednotlivci-nerodičovskými osobami. Takovou péči mimo rodinu mohou nabízet jak státní, tak soukromé instituce či jednotlivci. Modelem, který je i v EU uplatňován v nepatrném měřítku, je rozdělení pracovních i rodinných povinností mezi rodiče rovnoměrně. Ten totiž vyžaduje značnou flexibilitu pracovních míst i jednotlivců. Jak upozorňuje Cromptonová (1999, ale i Fraser, 1989, Sainsbury, 2001), klíčovým rozdílem mezi zbývajícími čtyřmi modely a modelem obou vydělávajících a pečujících rodičů je přesunutí určitého rozsahu péče o dítě z institucí zpět do rodiny. Dosažení takového stavu vyžaduje (a) radikální změnu genderových vztahů, (b) změny na trhu práce pro většinu mužů a velkou část žen a (c) inovativní roli státu v oblasti ochrany práv rodičů a zajištění vysoce kvalitní denní péče o děti (Gornick, Meyers, 2003).

Tato analýza se především zaměří na diskurz politických stran o roli státu a opatřeních rodinné politiky přispívajících k jednotlivým modelům schématu Cromptonové. V tomto kontextu budou především vzaty do úvahy opatření péče o dítě, dávky spojené s péčí o dítě a výhody a speciální podmínky pro pečující rodiče (rozdělení návrhů opatření dle potenciálu přispět k jednotlivým modelům dělby péče – viz příloha 1). Pro tuto analýzu dokumentů byly použity materiály ve formě politických programů, tiskových zpráv, rozhovorů s politiky, záznamů z kongresů a další zdroje od roku 1993, přičemž pozornost je věnována výhradně parlamentním stranám.

Rozdělení péče o děti dle politických stran

Diskurz politických stran rodiny a rodinné politiky se významně obměnil. Podívejme se na programové dokumenty jednotlivých politických stran.

ČSSD

Čeští sociální demokraté vždy patřili ke stranám, které jasně vyjadřují své postoje k rodině, rodinné politice a kritizují nerovné postavení žen a mužů v české společnosti. Od roku 1993 podporují částečné úvazky pro rodiče a flexibilní pracovní uspořádání podpořené daňovými výhodami pro zaměstnavatele takových skupin osob. Vedle toho ovšem navrhuji zvýšení rodičovského příspěvku a možnost jeho sdílení oběma rodiči, přičemž podporují udržení a rozvoj institucionální péče o dítě (ČSSD, 1993, ČSSD, 1996). Další zmiňovaná opatření směřovala k možnosti čerpat rodičovský příspěvek souběžně s prací a k podpoře měst v zajišťování externí péče o dítě (ČSSD, 2002). Ukazuje se také, že sociální demokraté zavedení určitých opatření, která měli v programu, jinými stranami blokovali, a to především proto, že rodinám a rodinné politice je všeobecně věnována větší pozornost a tímto způsobem očekávali zajištění hlasů této skupiny voličstva (Kopecký, 2005). U této strany je patrná citlivost na aktuální témata v oblasti rodiny. Příkladem může být zvažovaný přesun denní péče o děti do tří let pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, který byl reflektován v jejich posledním politickém programu (ČSSD, 2010). Cílem rodinné politiky by podle této strany mělo být umožnit ženám uplatnění na trhu práce a poskytnout jejich dětem přístup do institucí denní péče založených na přesvědčení, že rané vzdělávání je jednou z nejefektivnějších investic do vzdělání. Zároveň také navrhuji posílení denní péče o seniory. Ukazuje se, že sociální demokraté podporují participaci žen na trhu práce, přičemž hlavní úlohu v poskytování péče o závislé členy domácnosti by měl zajišťovat stát.

KDU-ČSL

Křesťanští demokraté považují rodinu a rodinnou politiku za jedno ze svých ústředních témat. Ve většině dokumentů se zrcadlí jejich snaha podporovat model muže-živitele a ženy-pečovatelky, příp. model, kdy žena pracuje na částečný úvazek. Právo dětí na předškolní vzdělávání není v žádných programových dokumentech dostatečně vymezeno a deklarováno. Mezi hlavní návrhy křesťanských demokratů v roce 2006 patřily daňová zvýhodnění na dítě a manželku, rozvoj mateřských center a systému hlídání dětí (KDU-ČSL, 2006). Až v roce 2010, kdy se tato strana připojila ke tvorbě a podpoře pro-rodinného balíčku, lze pozorovat podporu přenesení části péče o dítě mimo rodinu (podpora miniškolek a vzájemné rodičovské výpomoci) (KDU-ČSL, 2010). Také u této strany je evidentní rostoucí zacílení na rodinu, resp. reflexe, že toto téma je pro KDU-ČSL centrální a že bylo v posledních letech lépe rozpracováno jinými stranami (KDU-ČSL, 2007). Může to být částečný důvod ztráty voličů, protože přes připojení k pro-rodinnému balíčku je zřejmé, že hlavní podpora směřuje k ponechání odpovědnosti denní péče o dítě především na ženě.

KSČM

Komunisté vždy ve svém programu podporovali rodinu, a to především návrhy na zvýšení dávek pro rodinu, ale i podporou vysoce kvalitní a dostupné denní péče o dítě jak formou jeselské péče, tak v mateřských školách (KSČM, 2009). Tato strana ovšem také podporuje prodloužení rodičovské dovolené a zvýšení rodičovského příspěvku, což naznačuje jakousi snahu o diverzitu opatření podporujících jak rodiče s preferencí práce, tak rodiče s preferencí denní péče o dítě v domácím prostředí. Všeobecně je

u nás přístup k denní péči o závislé členy rodiny, včetně péče o seniory podle komunistů problematický.

ODS

V devadesátých letech byla tato politická strana k tématům rodiny poněkud vlažná a souvisle zdůrazňovala princip subsidiarity, kdy největší část péče o závislé osoby se má odehrát v rodině (ODS, 1992, ODS, 1995). V dalším období se ODS tématu rodiny nevěnovala vůbec a jakékoli změny realizované sociálnědemokratickou vládou kritizovala (ODS, 2004). Od roku 2006 se tato strana věnuje tématu rodina a rodinné politika podstatně výrazněji – navrhuje otcovskou dovolenou, zvýšení rodičovského příspěvku a diskutuje o problematické harmonizaci práce a rodiny v ČR. Podle Nečase bylo cílem vytvořit moderní flexibilní prorodinnou politiku s rozšířením spektra aktivit a možností péče o dítě (Nečas, 2007). Ve spolupráci s křesťanskými demokraty a Stranou zelených byl vypracován pro-rodinný balíček. Ačkoliv se nepodařilo všechny návrhy realizovat, byly iniciovány alespoň nějaké změny. V tomto balíčku šlo především o umožnění sladění práce a rodiny za podpory firemních minijeslí a miniskolek a s využitím vzájemné rodičovské výpomoci (hlídání dětí v sousedství). Vedle toho ODS podporuje zavedení otcovské dovolené v rozsahu jednoho týdne v průběhu prvních šesti týdnů života dítěte (ODS, 2009). Hlavní podporovaným modelem je dvoupříjmová domácnost s dětmi umístěnými v soukromých zařízeních péče o děti či v péči soukromých osob.

SZ

Strana zelených se rodinou a problematikou opatření a koncepce rodinné politiky ve svých programových dokumentech zabývala nejrozsáhleji. Cílem navrhovaných opatření bylo umožnit svobodu volby, poskytovat kvalitní péči o děti a posílit genderovou rovnost. Mezi návrhy bylo významné posílení jak veřejné, tak soukromé denní péče o děti, zavedení měsíční otcovské dovolené či například konvergence politik v rámci EU zjednodušující fungování smíšeným rodinám (SZ, 2009). Je to jediná strana, která jednoznačně odmítá model otce-živitele a matky-pečovatelky a navrhuje podpořit ostatní aktéry v péči o dítě – otce, stát i trh.

TOP 09

Tato strana rodině nevěnuje ve svém programu příliš pozornosti a v souladu se svým konzervativním profilem navrhuje pouze umožnit odpočty na náklady rodičů na soukromou externí péči o dítě do 10 let jeho věku (TOP09, 2009). Další opatření umožňující sladování rodinného a pracovního života a přispívající k jinému rozložení péče o dítě mezi partnery, státem a organizacemi na tržní bázi nejsou zohledňována.

Na základě analýzy programových dokumentů politických stran se ukazuje, že je rodině a rodinné politice a harmonizaci práci a rodiny věnována v posledním desetiletí výrazně větší pozornost. Může to souviset s mnoha procesy na národní i evropské úrovni – přijetím barcelonských cílů, vstupem České republiky do EU, feministickou kritikou opatření rodinné politiky či baby-boodem a rostoucím podílem rodičů s malými dětmi v řadách voličstva. Je také zřejmé, že rodinná politika je pro politické strany aktuálním tématem. Strany mezi sebou soutěží v návrzích nejrůznějších opatření. Ne všechna se pak vládám daří zavádět. Je evidentní, že v poslední době kladou strany napříč politickým spektrem větší důraz na svobodu rodičů při volbě uspořádání péče o dítě. Pro rodiče dětí ve věku do tří let je však tato svoboda výrazně limitovaná nedostupností jeselské péče o dítě, jakož i nedostupností jiných zařízení. Ukazuje se, že české politické strany se v principu shodnou na modelu dvou vydělávajících rodičů a liší se především v návrzích opatření externí péče o dítě (tabulka 1). Pravicové strany navrhují spíše opatření podporující tržní řešení či řešení na místní úrovni, resp. úrovni firem, zatímco strany levicové vidí těžiště externí péče o děti ve veřejných institucích. Současné problémy rodinné politiky se u nás pojí kromě nedostatečné kapacity v zařízeních denní péče také s problematickou návazností čerpání rodičovského příspěvku na systémy péče o dítě.

Tabulka 1 Hodnocení volebních programů z hlediska genderového rozdělení práce

Politická strana	Muž-živitel, žena pečuje o děti	O b a vydělávající - žena částečně pečuje o děti	O b a vydělávající - péče zajištěná tržně	O b a vydělávající - péče zajištěná státem	O b a vydělávající - oba pečující rodiče
TOP 09	0	0	+	0	0
ODS	0	0	+++	+	+
KDU-ČSL	0	+	+++	0	+
SZ	-	+	+++	+++	+++
ČSSD	0	0	0	+++	0
KSČM	+	0	0	++	0

Zdroj: Válková (2010)

V souvislosti s rodinou je nutné podotknout, že služby péče o dítě nepřispívají pouze ke sladování práce a rodiny, ale pomáhají také snižovat riziko dětské chudoby a snižovat sociální rozdíly mezi dětmi žijícími v různých sociálních a ekonomických podmínkách. Jsou také řešením pro v dnešní době více častěji se vyskytující monoparentální rodiny – osamělé rodiče dětí.

Rodinná politika v České republice po revoluci v roce 1989 přenesla těžiště denní péče o dítě z institucí zpět do rodiny, tedy nabrala refamilializující směr (Saxonberg, Sirovátka, 2006). V poslední době čtenější diskuze na české politické scéně indikují zájem o řešení problému nerovnováhy mezi prací a rodinou. Jak bude česká rodina vypadat v kontextu případných institucionálních změn, ovšem zatím není zřejmé.

Seznam použité literatury

A Roadmap for Equality Between Women and Men. 2006. [online]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:EN:PDF>

CROMPTON, R. 1999. Restructuring Gender Relations and Employment: The Decline of the Male Breadwinner. Cit. in: Gornick, J. C.; Meyers, M. K. 2003. Families That Work: Policies for Reconciling Parenthood and Employment. New York: Russell Sage Foundation.

ČSSD. 1993. Program ČSSD. [online].

http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/volebni_program_hradec_kralove_1993.pdf

ČSSD. 1996. Lidskost proti sobectví. [online].

http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/volebni_program_lidskost_sobectvi_1996.pdf

ČSSD. 2002. Volební program ČSSD. [online].

http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/volebni_program_cssd_2002.pdf

ČSSD. 2010. Volební program ČSSD. [online].

<http://www.cssd.cz/volby/volebni-program/?o=maly>

- Dvanáct bodů k snahám českého předsednictví otevřít debatu o barcelonských cílech. 2010. [online].

- <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/reakce-ceskeho-predsednictvi-na-prohlaseni-evropske-socialisticke-strany-53174/>

EU 2020. 2010. [online]. http://eunec.vlor.be/detail_bestanden/doc014%20Europe%202020.pdf

EUROSTAT. 2012a. Total fertility rate. [online].

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsd de220>

EUROSTAT, 2012b. Mean age of women at childbirth. [online].

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00017>

ESPING-ANDERSEN. G. 2007. Investing in Children and their Life Chances. Paper prepared for the Fundacion Carolina International Workshop 'Welfare State and Competitivity'. Madrid April 26-27.2007. Revised version

ESPING-ANDERSEN. G. 2009. The Incomplete Revolution: Adapting Welfare States to Women's New

Roles. Cambridge: Polity Press.

GORNICK, J. C.; MEYERS, M. K. 2003. Families That Work: Policies for Reconciling Parenthood and Employment. New York: Russell Sage Foundation.

KDU. 2006. Zelená pro rodinu. [online].

<http://www.kdu.cz/Dokumenty/Volby/2006/Komunalni-volby/2006/Zelena-pro-rodinu.aspx>

KDU. 2007. Nechali jsme si „ukrást“ další téma? [online]. <http://www.kdu.cz/Zpravy/Novy-HLAS/2007/Nechali-jsme-si--ukrast--dalsi-tema-.aspx>

KDU. 2010. Volební program 2010 - 2014. [online].

<http://www.kdu.cz/default.asp?page=510&idr=10149&IDCl=28432>

KOPECKÝ, J. 2005. Politici se trumfují: kdo dá rodinám víc. [online].

<http://zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp>

- KSČM. 2009. Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010. [online].

- <http://www.kscm.cz/index.asp?thema=4393&category=>

Lisbon Strategy Evaluation Document. 2010. [online].

http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/lisbon_strategy_evaluation_en.pdf

MOŽNÝ, I. 2002. Sociologie rodiny. Praha: Slon.

NEČAS, P. 2007. Vystoupení ministra práce a sociálních věcí 18. Kongres ODS, 24. listopadu 2007, Praha – Žofín. [online]. <http://archiv.ods.cz/knihovna/projev.php?ID=738>

ODS. 1992. SVOBODA A PROSPERITA: volební program ODS. [online]. <http://archiv.ods.cz/volby/programy/1992/program.php?kap=7>

ODS. 1995. Politický program ODS schválený VI. kongresem ODS, 18. - 19. listopadu 1995 v Hradci Králové. [online]. http://archiv.ods.cz/ods_se_predstavuje/program_1995.php

ODS. 2004a. Tisková zpráva M. Doktor a A. Páralová, 29.01.2004. [online]. <http://archiv.ods.cz/press/zprava.php?ID=1403>

ODS. 2009. Řešení pro rodinu. [online].

<http://www.ods.cz/volby2009/program/reseni-pro-rodinu>

PLASOVÁ, B.; VÁLKOVÁ, J. 2009. Genderové diference na trhu práce. In: Sirovátka, T.; Winkler, J.; Žižlavský, M. (eds.). Nejistoty na trhu práce. Boskovice : ALBERT, pp. 39-79.

Presidency Conclusions: Lisbon European Council. 2000. [online].

<http://www.clubofrome.at/events/2006/brussels/files/lisbon-strategy-2000.pdf>

Presidency Conclusions: Barcelona European Council. 2002. [online] [quoted 28/01/2010]

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/71025.pdf

SAINSBURY, D. 2001. In: Fink, J.; Lewis, G.; Clark, J. (eds.). Rethinking European Welfare. Sage Publications Ltd.

SAXONBERG, S.; SIROVÁTKA, T. 2006. Failing Family Policy in Post-Communist Central Europe. Journal of Comparative Policy Analysis. 2006, Vol. 8, no. 2, pp. 189-206.

SIROVÁTKA, T. 2009. Nejistoty na trhu práce. Boskovice : ALBERT.

Soubor prorodinných opatření - Prorodinný balíček. 2009. [online].

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf>

SZ. 2009. Volební program Strany zelených pro předčasné volby do Poslanecké sněmovny. [online]. <http://volby.zeleni.cz/nas-program/>

TOP 09. 2009. Volební program TOP 09 pro parlamentní volby 2009. [online].

http://www.top09.cz/files/soubory/volebni_program_TOP_09_pro_parlamentni_volby_2009.pdf

VÁLKOVÁ, J. 2010. What Is the Direction of the Czech Childcare Policy? In: Manka Goes to Work. Budapest: Budapest Institute for Policy Analysis. Pp. 41 – 56.

WILTHAGEN, T., F. TROS. 2004. The Concept of 'Flexicurity': A New Approach to Regulating Employment and Labour Markets. In: Flexicurity: Conceptual Issues and Political Implementation in Europe. Tanfer, European Review of Labour and Research, vol. 10, No. 2.

Muž živitel – žena pečovatelka	Oba vydělávající – žena částečně pečuje o děti	Oba vydělávající – péče o dítě zajištěná tržně	Oba vydělávající – péče o dítě zajištěná státem	Oba vydělávající – oba zajišťují péči o dítě
<ul style="list-style-type: none"> ▪ dlouhodobé rodičovské dávky 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ částečné úvazky pro pečující matky ▪ částečná docházka do jeslí či mateřské školy ▪ mateřská a rodinná centra ▪ soukromé chůvy ▪ daňové odpočty na soukromé chůvy ▪ odpočty na péči o dítě mimo domov 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ soukromé jesle ▪ soukromé mateřské školy ▪ mateřská a rodinná centra (zajišťující hlídání, péči o dítě) ▪ vzájemná rodičovská výpomoc ▪ soukromé minijesle ▪ soukromé miniškolky ▪ soukromé chůvy ▪ daňové odpočty na soukromé chůvy ▪ odpočty pro pracující rodiče na péči o dítě mimo domov 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ veřejné jesle ▪ veřejné mateřské školy ▪ veřejné minijesle ▪ veřejné miniškolky ▪ jiná veřejná péče o děti 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ otcovská dovolená ▪ zkrácené úvazky pro pečující rodiče ▪ kvóty pro sdílení péče

Zdroj: Válková (2010), upraveno

